

הדר'י מקוואות

יסודות הלכות מקוואות

שיטות הראשונים והפוסקים

הקדמה

אמר רבי עקיבא: אשריכם ישראל, לפני מי אתם מיטהרים ומי מטהר אתכם – אביכם שבשמים, שנאמר (יחזקאל לו, כה): וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם, ואומר (ירמיה יז, ג): מקוה ישראל ה' – מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל.

(יומא ח' ט')

בבואי בשער המים, נמס ליבי ויהי למים, כי גאו המים נחל אשר לא אוכל לעבור. (ראב"ד, בעלי הנפש, שער המים, פתיחה להלכות מקוואות)

אין האשה עולה מטומאתה ברחיצה במרחץ, ואפילו עלו עליה כל מימות שבעולם עדיין היא בטומאתה, וחייבים עליה כרת, עד שתטבול כל גופה בבת אחת במי מקוה או מעיין שיש בהם ארבעים סאה. (שו"ע יו"ד רא/א)

למי מיועד הספר?

ספר זה מיועד לכל מי שמעוניין ללמוד את השיטות העיקריות והיסודות המרכזיים בנושאים השונים בהלכות מקוואות, אך בעיקר מיועד ללומדים הלכות מקוואות לקראת מבחני ההסמכה של הרבנות הראשית לישראל. כל הסעיפים בשולחן-ערוך בסימן ר"א העוסקים בהלכות מקוואות, מובאים בספר זה.

מהלך הצגת הנושאים

בכל נושא ונושא השתדלתי להביא תחילה את המקורות המתאימים מהמשנה, מהתוספתא ומהגמרא, ולאחר מכן את שיטות הראשונים העיקריות המובאות בבית יוסף, ולבסוף את פסיקת ההלכה של השולחן-ערוך, הרמ"א ואחרונים נוספים.

בנוסף לכך, פעמים רבות הבאתי שיטות ראשונים שלא הובאו בבית-יוסף (כיון שדבריהם לא היו לפניו). וכמו-כן, פעמים שהבאתי מדברי פוסקי הדורות האחרונים (ערוך-השולחן, טהרת מים ועוד).

כל המקורות, השיטות והפסיקות, מובאים בספר זה בתמציתיות מרובה.

העיצוב הגראפי

העיצוב הגראפי של הספר מקל מאוד להבין מה עיקר ומה טפל, מה מרכזי ומה שולי, מי מסכים עם מי ומי חולק על מי, מה נפסק להלכה ומה נדחה. וכמו-כן מקל מאוד בהבנת מהלך הסוגיות מהמסד עד הטפחות, וכן מסייע רבות בשינון הדברים בעל-פה.

התועלת בספר זה כפולה היא:

✕ ראשית

תועלת ימצא בו הלומד אם לפני לימוד כל נושא ונושא ילמד תחילה את המובא בספר זה אודותיו, וכך יוכל לדעת מה הם הסוגיות והדיונים המרכזיים בנושא החדש שאליו ניגש ללמוד, מה עיקר ומה טפל, מה עיקרי ומה משני, וכך יתאפשר לו ביתר קלות לפלס דרכו בלימודו, ולהבחין בקלות אלו שיטות חופפות זו לזו, אלו חולקות זו על זו ואלו משלימות זו את זו.

✕ שנית

תועלת מרובה ימצא בו הלומד לאחר שילמד כל נושא ונושא בתוך הספרים עצמם, בכך שיוכל להיעזר בספר זה בסיכום הנושא דבר דבור על אופניו, ובכך שספר זה יקל עליו מאוד לשנן את הדברים בעל פה.

תודות:

✕ תודה לריבונו של עולם, הטוב והמטיב בכל עת ובכל שעה, ותודה מיוחדת לאשתי היקרה, המסייעת, התומכת והמעודדת לכל דבר שבקדושה, ושלי ושלכם – שלה הוא.

יהי רצון שלא אכשל בדבר הלכה, ולא אומר על טמא טהור ועל טהור טמא
ולא על אסור מותר ועל מותר אסור.

הראל שפירא – אלון שבות
טבת תשע"ב

הדפסה ראשונה – טבת תשע"ב

הספר לא נכתב מלכתחילה כלל על מנת שאחרים ישתמשו בו, ולכן ייתכן שפעמים אינו מובן דיו, וייתכן שאף נפלו בו שיבושים וטעויות. הספר מבוסס רבות על הספר "דרכי הלכה" של הרב מנחם עמי רוטנברג.

אודה לכל מי שיעיר את עיניי בתיקונים נצרכים.

ניתן להשיג את הספר בפלאפון : 054-4931075.

וכן להורידו בחינם באתר : <http://www.smicha.co.il>

כמו כן ניתן להשיג את הספרים על הלכות שבת, אבלות, נידה, איסור והיתר (בקרוּב).
(לא למטרות רווח)

גאון הענינים

1-2	שיעור טהרת מקוה ומעיין לאדם ולכלים – סעיף א	📖
3-6	דין טבילה בנהרות – סעיף ב	📖
7	פסול מים שאובים – סעיפים ג, ד, נג, סט	📖
8	מקוה של עובד כוכבים – סעיף ד	📖
9	דין הימים – סעיף ה	📖
10	דין גל שנתלש מהים והטבלה באויר – סעיף ה	📖
11	טבילה בכלים – סעיף ו	📖
12-14	כלי - לטבול בתוכו ולהביא בו מים למקוה – סעיפים ז, מ	📖
15	דין מי מעיין שהפסיק ראש הקילוח – סעיף י	📖
16-18	גדרי פסול מים שאובים בג' לוגין – סעיפים טו-יט	📖
19-20	הכשרת מקוה פסול (בגלל מים שאובים)... – סעיפים כ-כב	📖
21	גדר ג' לוגין מים שאובים שפוסלין את המקוה – סעיף כג	📖
22	דין נתן סאה ונטל סאה – סעיף כד	📖
23-24	פסול שינוי מראה – סעיפים כה-כט	📖
25-26	שלג, ברד, כפור, גליד, מלח, טיט – סעיף ל	📖
27	מקוה שאוב שהגליד – סעיף לא	📖
28-29	גדרי הכלי הפוסל בשאובים – סעיפים לד-מג	📖
30-31	הוצאת מים בכלי מהמקוה כדי לנקותו – סעיף מ	📖
32-33	טהרת שאובים בהמשכה – סעיפים מד-מו	📖
34-36	דין הווייתו על ידי טהרה – סעיפים מח-מט, יג-יד	📖
37-39	מקוה שנסדק אחד מכתליו – סעיפים נ-נא	📖
40-42	עירוב והשקת מקוואות – סעיפים נב-נד	📖
43-44	מקוואות סמוכים של כ' כ' סאה – סעיפים נה-נו	📖
45	העמד מקוה שלם על חזקתו, והעמד... – סעיפים סה, עא	📖
46	מקוה שמימיו מרודדין – סעיף סו	📖
47	טבילה במקוה מים חמים – סעיף עה	📖
48	רחצה לאחר הטבילה – סעיף עה	📖
49-53	סעיפים נוספים	📖
54-55	אוצר זריעה ואוצר השקה	📖
56	מראה מקומות	📖
57	ראשי תיבות ופוסקים	📖

שיעור טהרת מקוה ומעיין לאדם ולכלים

חגיגה יא.

תניא "ורחץ במים" - במי מקוה, "את כל בשרו" - מים שכל גופו עולה בהן, וכמה הן אמה על אמה ברום שלש אמות ושיערו חכמים מי מקוה ארבעים סאה.

פסחים יז:

רביעית - דחזי להטביל ביה מחטין וצינורות.

נזיר לח.

א"ר אלעזר עשר רביעיות הן ... והאיכא מקוה בר מההיא דבטלוח רבנן.

תורת כהנים (פרשת שמיני)

אילו אמר מקוה מים יהיה טהור יכול אפילו מילא מים על כתפו ועשה מקוה לכתחילה יהיה טהור ת"ל מעיין מה מעיין בידי שמים אף מקוה בידי שמים ... אי מה מעיין מטהר בכל שהוא אף מקוה מטהר בכל שהוא ת"ל אך מעיין מעיין מטהר בכל שהוא והמקוה במי סאה.

משנה מקוואות

למעלה מהן – מקוה שיש בו מ' סאה שבו טובלין (בני אדם) ומטבילין (כלים),
למעלה מהן – מעיין שמימיו מועטין ורבו עליו מים שאובין – שוה למקוה לטהר באשבורן ולמעיין להטביל בו בכל שהוא.

שיעור טהרת מקוה לאדם

רש"י, ראב"ד, רשב"א, ריב"ש ועוד רבים :

וכ"פ ערוה"ש

שיעור מ' סאה הוא מדאורייתא.

וכך משמע מחגיגה יא. שלומדת שיעור זה מפסוק,
וכך משמע בב"י דכתב דבעינן אמה שוחקת מטעם שכל שיעורי תורה להחמיר.
(והגמרא בנזיר לח. עוסקת בטבילת כלים ולא בטבילת אדם)

רבינו יונה, ב"ח (סימן קכ) בשם הסמ"ג, ב"ח וב"י בשיטת הרמב"ם :

וכ"פ הלבוש

שיעור מ' סאה הוא מדרבנן.

וכך משמע לכאורה מנזיר לח. שמדאורייתא סגי ברביעית ורק מדרבנן ביטלוח והצריכו מ' סאה.
(והפסוק שבחגיגה יא. הוא אסמכתא בעלמא)

שיעור טהרת מקוה לכלים

מדאורייתא – רביעית (ע"פ פסחים יז):

מדרבנן – מ' סאה (ע"פ נזיר לח).

שיעור טהרת מעיין לאדם

רמב"ם, ראב"ד: כל שהוא (וכמובן בתנאי שכל גופו יעלה בבת אחת).

והמקור לכך הוא דרך גבי מקוה כתוב "את כל בשרו" אבל במים חיים לא (אלא כתוב גבי זב רק "ורחץ בשרו במים חיים").
וראיה נוספת היא מהמשנה במקוואות דמשמע דכל שהוא דקתני גבי מעיין קאי גבי הטובלין ומטבילין דקתני גבי מקוה.

ר"י, רא"ש, רשב"א: מ' סאה. וכתב הר"ן דבאיסור כרת ראוי לחוש לדברי המחמירים

ולדעתם, המשנה במקוואות עוסקת רק בטבילת כלים.

[מדברי הרא"ש שכתב - "וגם מסתבר הואיל ושיערו חכמים מי מקוה אמה על אמה ברום שלש אמות מים שכל גופו עולה בהם לא פלוג באדם לשער בכל אחד לפי גופו" – משמע דסובר דשיעור מ' סאה הוא מדרבנן]

שו"ע א: מ' סאה.

שיעור טהרת מעיין לכלים

כל שהוא (ע"פ: תורת כהנים, משנה מקוואות)

דין טבילה בנהרות

בכורות נה:

... מסייע ליה לשמואל דאמר שמואל נהרא מכיפיה מיבריד.
 ופליגא דרב דאמר רב אמי אמר רב מיטרא במערבא סהדא רבה פרת.
 אבוא דשמואל עביד להו לבנאיתיה מקוה ביומי ניסן ... סבר לה כרב דאמר רב אמי אמר רב
 מיטרא במערבא סהדא רבה פרת שמא ירבו נוטפין על הזוחלין והוה להו מי גשמים רובא
 ומפצי ביומי תשרי.
 ופליגא ידיה אדידיה דאמר שמואל אין המים מטהרים בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי.

ר"מ מרוטנבורג, ר"י, ר"ח, רי"ף, רמב"ם, רמב"ן, רא"ש: פסקו להחמיר, וכתב
 הר"מ דהלכה כאידך שמואל (ופירש דפליגא ידיה אדידיה הכוונה היא דשמואל אע"פ שסובר שנהרא
 מכיפיה מיבריד בא לאשמועינן דלהלכה למעשה יש להחמיר, והטעם דנחי דנהרא מכיפיה מיבריד לא
 עבדינן בה עובדא גזירא משום חרדלית של גשמים דהיינו זרם מי גשמים הזוחלים מדליו של הר והנהו לא
 מטהרי בזוחלין דכולהו נוטפים נינהו, ואי שרינן לטבול בנהרות אתו למשרו למיטבול בחרדלית, דאי שרינן
 לטבול בנהרות יאמרו העולם נוטפין מטהרין בזוחלין דסברי דרובן נוטפין ולא ידעי דנהרא מכיפיה
 מיבריד).
וכ"פ שו"ע ב

שו"ע ב: מי מעיין מטהרין בזוחלין, מי גשמים אין מטהרין אלא באשבורן (רמ"א):
 אבל על ידי זחילה פסולין מן התורה. היו הזוחלין מן המעיין מתערבים עם הנוטפים
 שהם מי גשמים - הרי הכל כמעין לכל דבר. ואם רבו הנוטפים על הזוחלין, וכן אם
 רבו מי הגשמים על מי הנהר, אינם מטהרים בזוחלין אלא באשבורן, לפיכך צריך
 להקיף מפץ וכיוצא בו באותו הנהר המעורב עד שיקוו המים ויטבול בהם.

ר"ת, ר"ש, תה"ד, סמ"ג, סמ"ק: הלכה כשמואל הראשון (כיון דהברייתא שלפני כן מסייעת
 לו), ומותר לטבול בנהרות כל השנה אף בשעת הגשמים והפשרת שלגים ורבו הנוטפים על
 הזוחלין.

מהרי"ו, בנימין זאב: כל מקום שאין מקוה סומכים על שיטת ר"ת
 וטובלין בנהר. וכ"פ רמ"א ב

ר"ן ועוד ראשונים: לר"ת מותר לטבול בנהרות תמיד ואפילו כשמתרבין הרבה מאוד ממה
 שהיו, לפי שאין טפח יורד מלמעלה שאין תהום עולה לקראתו טפחים, דכשירדין גשמים
 ואויר העולם מתלחלח ונעשה רטוב גם מקור הנהר מימיו מקבלים שפע מלחלוחית האויר
 ומוציאין מים בשפע והנהר מתגבר והולך ורבה מעצמו, וכ"פ רמ"א ב. ודלא כרבינו
ירוחם שסובר שלר"ת במקרה כזה צריך להמתין 2 או 3 ימים שיחזור הנהר לדרכו.

ר"ן: אף ר"ת לא אמרה אלא בנהרות שאין מכזבין, אבל במכזבין ליכא למימר בהו מכיפיה
 מיבריד. וכ"פ רמ"א ב

והוסיף הרמ"א: אע"פ שבשעת הגשמים מתרחב ומתפשט על כל גדותיו מותר לטבול בו
 בכל מקום לפי סברת המקילין ולפי מה שנהגו. [והש"ך חולק - ראה להלן]

בשיטת השו"ע יש לדון בשתי סיטואציות:

אם רבו הזוחלין על הנוטפין

- אם רבו הזוחלין על הנוטפין:
יש להם דין מעיין.
- כאשר הזוחלין והנוטפים הם מחצה על מחצה:
ב"י בשם הראב"ד: יש להם דין מעיין. וכ"מ שפסק בשו"ע ב
ש"ך בשם הראב"ד: יש להם דין מקוה. ולכן כתב הש"ך דצ"ע לדינא דהא נוטפין מדאורייתא פסולים
כשרבו הזוחלין על הנוטפין - מה דין אותן מקומות שלא היה מהלך שם מתחילתו?
ר"ן: יש להם דין מעיין. (וטובלים בו) וכ"מ שפסק בשו"ע ב
מהרי"ק: יש להם דין מקוה. וכ"פ הש"ך
(ואינו מטהר בזוחלין אלא עד המקום שהיה יכול להלך מתחילתו)
והוסיף הש"ך דאף לסברת ר"ת וסיעתו דמתירין אפילו ברוב נוטפים - היינו במקום שהיה מהלך בתחלתו, אבל במקום שנתרחב אף ר"ת מודה אפילו הזוחלין רבו.
אך הרמ"א כתב במפורש שאע"פ שבשעת הגשמים מתרחב ומתפשט על כל גדותיו, מותר לטבול בו בכל מקום לפי סברת המקילין ולפי מה שנהגו.

אם רבו הנוטפין על הזוחלין

- אם רבו הנוטפין על הזוחלין:
יש להם דין מקוה, ואינם מטהרים בזוחלין אלא באשבורן – לשיטת שו"ע
- כשחוששים שרבו הנוטפין על הזוחלין - מה דין המקום שהיתה זחילתו של הנהר בהתחלה?
ראב"ד: יש לו דין מעיין. (ומטהר אף בזוחלין) [מדברי הר"ן משמע שגם הרמב"ם סובר כך]
רמב"ם ורא"ש (ע"פ ב"י): יש לו דין מקוה. (ומטהר באשבורן) וכ"מ שפסק שו"ע

• “... אלא פרת ביומי תשרי”:

כאמור בדברי שמואל, ביומי תשרי נהר פרת מטהר בזוחלין (כי לא חוששים שרבו הנוטפין).

וכתב הר”ן, דשמואל אמר “יומי תשרי” למי שאינו בקי (דאז אין לחוש שמא ירבו עליו הנוטפין), אך מי שהוא בקי – כל שהוא רואה שלא נתרבה על מה שהוא זוחל בתשרי בכדי שיהא ראוי לחוש לריבוי הנוטפין – טובל בו בכל השנה. וכ”מ שפסק הש”ך

• קושיה ממשנת “נדל”:

הקשה הראב”ד דבמשנה במקוואות נאמר - “מעייין שהוא משוך כנדל ריבה עליו מים והמשיכו הרי הוא כמו שהיה” – משמע שבמשוך אף אם ריבה נוטפין על הזוחלין הוי כמעייין, ואילו הכא אמרינן לגבי נהר פרת שמא ירבו נוטפין על הזוחלין ובעו אשבורן, והלא פרת מעייין משוך הוא!

ותירץ הראב”ד דנהר פרת נפסק לגמרי כשהוא מגיע לבבל בימי הקיץ והרי הוא כמעייין העומד ולא מטהר בזוחלין, לעומת מעייין משוך (כמו ‘נדל’ שעדיין מושך קצת) שמטהר בזוחלין אף אם ריבה עליו נוטפין. והובא בט”ז להלכה

אך בשו”ע לא חילק, ומשמע מדבריו דאם רבו הנוטפין על הזוחלין, אז בכל מקרה אינם מטהרים בזוחלין אלא באשבורן ואפילו אם המעיין משוך [וכנראה שפירש את משנת “נדל” באופן אחר לחלוטין].

• קושיה מדין מים שאובין:

הקשה תה”ד מדוע אם רבו הנוטפין על הזוחלין אז מפקי להו מתורת מעייין ואינם מטהרים בזוחלין אלא באשבורן – ומאי שנא ממים שאובין שפוסלים את המקוה לגמרי ואפ”ה אם היה כבר מקוה של מ’ סאה ומעיין כל שהוא ונפלו לתוכם אפילו אלף סאין שאובין בבת אחת לא פסלוהו.

תירץ תה”ד דעיקר פסול שאובין הוא דהויין כתלושין ע”י אדם וזה הטעם שאין שאובין פוסלין המקוה דהוי כאילו נזרעו בתוכו והרי הם מחוברים וכשרים, אבל פסול דנוטפין שאינם מטהרים בזחילה אינו מטעם שהם תלושים דהא מקוה שלימה מנוטפים כשרה ואפ”ה אין מטהרים ע”י זחילה הלכך לא מהני בהו זריעה שנזרעו במים זוחלין דלא מהני אלא לשוויי תלוש למחובר.

תירץ הב”ח דשאני שאובין שהם כשרים התורה, משא”כ בפסול נוטפין שהוא מהתורה.

הט”ז תירץ לשיטתו שלעיל דקושיא מעיקרא ליתא דבאמת גם בנוטפין הדין כן דאם המעיין מושך ונתרבה שם נוטפין ה”נ דמהני.

• קושיה מסעיפים ח, י:

הקשה הט"ז מדוע לא אומרים כאן שהזוחלין יטהרו את הנוטפין (כמו שמצאנו עיקרון שכזה בסעיפים ח, י).

תירץ הט"ז דהכא פסול מטעם דחיישינן שהפשרת שלגים וגשמים יורדין ממקום גבוה שאצל שפת הנהר ובזה אין חיבור דקימ"ל קטפרס אינו חיבור וא"כ חיישינן שמא תטבול באותו מקום מדרון ושם אין חיבור להזוחלין הנמשכים למטה מן המעיין ונמצא שטובלת במקום פסול בזוחלין.

תירץ הש"ך דלא קשה מידי דהכא לא פסיל אלא לטהר דרך זחילתן אבל באשבורן מותר דלא יהא אלא כולו מי גשמים.

• קושיה מדין "קמא קמא בטיל":

הקשו התוס' (שבת סה:) מדוע חוששין שמא ירבו הנוטפין - לימא קמא קמא בטיל!

תירצו התוס' דכל הדין דקמא קמא בטיל היינו דוקא כל זמן שאין האיסור רבה על ההיתר, אבל אחרי שהאיסור רבה עד כדי שיש בו שיעור לאסור – חוזר וניעור.

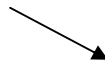
• "אבוה דשמואל עביד להו לבנאיתיה ... מפצי ביומי תשרי" – מדוע?

רש"י: משום חציצה. (היה עושה להן מחצלות של קנים כדי שיעמדו עליהן בזמן הטבילה בנהר שמא יעלה טיט למעלה על רגליהן ויהיה חוצץ)

ר"ת: משום צניעות. (שהנהרות קטנים בימי תשרי ופורס להן מפצים שלא יראו אותן כדי שלא תמהרנה לטבול מפני הבושת ולא יטבלו שפיר)

רמב"ם: כדי שיקוו המים ויהיו אשבורן, דהיינו דאף בתשרי איכא למיחש שמא ירבו הנוטפים וע"כ עשה תקנה זו.

וכ"פ בשו"ע

שו"ע ב: ... ואם רבו הנוטפים על הזוחלין, וכן אם רבו מי הגשמים על מי הנהר, אינם מטהרים בזוחלין אלא באשבורן, לפיכך צריך להקיף מפץ וכיוצא בו באותו הנהר המעורב עד שיקוו המים ויטבול בהם.

פסול מים שאובים

בבא קמא סז. – שאני שאיבה מדרבנן היא.

תורת כהנים (פ' שמיני) – אילו אמר מקוה מים יהיה טהור יכול אפילו מילא מים על כתפו ועשה מקוה לכתחילה יהיה טהור ת"ל מעיין מה מעיין בידי שמים אף **מקוה בידי שמים**.

ר"י, רמב"ם, רשב"א, גאונים: פסול דמים שאובים הוא **מדרבנן**, ומן התורה אפילו כולו שאוב כשר, וכדמשמע בבבא קמא, והלימוד בתו"כ הוא רק אסמכתא בעלמא. והטעם שאסרו חכמים מים שאובים הוא **גזירה דילמא אתי לאטבולי בכלי**, דבתוך הכלי ודאי אסור לטבול מדאורייתא דבעינן דומיא דמעיין שיהא בקרקע. **וכ"פ שו"ע נג, סט**

ראיה נוספת לשיטה זו: בתוספתא מקוואות נאמר ש"מקוה שהניחו ריקן ומצאו מלא כשר" והיינו משום דספיקא דרבנן לקולא.

ר"ש, רא"ש, רש"י, רשב"ם, ר"ת, ראב"ד: פסול דמים שאובים הוא **מדאורייתא** (עד שיהא רוב המקוה כשר) וכדמשמע בתו"כ, והא דאמרין בבבא קמא דשאיבה היא מדרבנן פירש רש"י דמה שמקוה נפסל בג' לוגין מים שאובים הוא מדרבנן. **וכ"פ רמ"א ג-ד, נג**

ר"ת כתב דגם ג' לוגין בתחילה הוה מדאורייתא אפילו הרוב כשר, אבל אם בתחילה ירדו גשמים אף מעט ואח"כ נפלו לתוכה ג' לוגין שאובים הוה מדרבנן.
ראב"ד כתב דמילא בכתף הוה מדאורייתא, אבל שאובים שירדו ע"י כלים מאליהם כגון בצנור זה שאין בו תפיסת ידי אדם שמאליהם נתמלאו הוה מדרבנן.
ר"ש כתב דכשנשאבו בכלים המקבלים טומאה הוה מדאורייתא, אבל כשנשאבו בכלי גללים ואדמה שאינם מקבלים טומאה הוה מדרבנן.

שו"ע ג: ארבעים סאה שאמרו צריך שלא יהיו שאובים, שאם הם שאובים פסולים.
רמ"א ג: ואם כל המקוה היא שאובין **פסול מן התורה** וספיקא לחומרא, אבל אם רוב המקוה כשר והמועט הוא שאובין אינו אלא מדרבנן וספיקא לקולא.

שו"ע סט: מקוה שהניחו ריקן ובא ומצאו מלא – **כשר**, מפני שזה ספק מים שאובין למקוה.
רמ"א ד: מקוה שהיתה חסרה לפנינו, ובא ומצאה מלאה ולא ידענו מי מילא אותה, אי היתה כבר רובה בהכשר, דהיינו שהיו בה כ"א סאין, אזלינן לקולא; ואם לא היה רובה בהכשר, דעכשיו איכא ספיקא **דאורייתא**, אי יש לחוש שעובד כוכבים מילאה כדי לרחוץ בה, פסולה; ואם לאו, דודאי ישראל מילא אותה כדי לטבול בה, כשרה, דרוב המצויין אצל מקוה ועושין כדי להכשירה בקיאות הן ובודאי בהכשר מילא אותה; וכל שכן אם הישראל לפנינו ואומר שבהכשר מילא אותה, דנאמן מאחר שבידו לתקנה וכהאי גוונא עד אחד נאמן באיסורין.

שו"ע נג (=רשב"א): הבא להכשיר מקוה שאוב ממקוה שלם שאינו שאוב, אף על פי שאינו משיקו אלא כשערה – **כשר**, ואפילו אין מי להשקה רואין פני האויר. **רמ"א:** ודוקא בפסול שאיבה שהיא מדרבנן, אבל בפסול דאורייתא בעינן כשפופרת הנאד כמו שנתבאר¹; ואפילו בפסול שאיבה יש חולקין (=רא"ש), וכן ראוי להורות.

¹ **שו"ע נב:** הבא לערב מקוה פסול או חסר עם מקוה כשר להכשירו, או ששניהם חסרים ובא לערבם להכשירם, צריך שיהא נקב שביניהם רחב כשפופרת הנאד.

מקוה של עובד כוכבים

שו"ע ד (ע"פ תשובת הרא"ש):

מקוה שהיא של עובד כוכבים ומקבל ממנו שכר, אין להאמינו לסמוך עליו אא"כ יש (תמיד) במקוה כ"א סאה. רמ"א: דמאחר דרובו כשר, ספיקא לקולא.

"אא"כ יש (תמיד) במקוה כ"א סאה":

מהרמ"א משמע שתנאי זה הוא ע"מ שלא יהא ספק דאורייתא [בהתאם לשיטתו שפסול של מים שאובים הוא מדאורייתא עד שיהא רוב המקוה כשר] – משמע מדבריו שניתן להאמין לגוי בספק דרבנן.

ט"ז – בתשובת הרא"ש עצמה מדובר במציאות בה אין הגוי יכול לשפוך מים למקוה אלא דרך הגג באמצעות המשכה, והתנאי של "אא"כ יש במקוה כ"א סאה" הוא כדי שהמשכה תועיל לגבי י"ט סאה הנוספים (כדלקמן סעיף מ"ד).
אך במקרה שיש לגוי גישה למי המקוה (כמו המקרה המתואר בסעיף ד) - המקוה פסול אפילו אם המקוה היה מלא (שמא הגוי לקח קצת מים מהמקוה וחזר ומילא אותו במים שאובים), ובמקרה שכזה אין להאמין כלל לגוי, כי לגוי אין כלל נאמנות אפילו בדבר שהוא ספיקא דרבנן, ודברי השו"ע כאן הם שלא בדקדוק.

ש"ד – מעמיד את דברי השו"ע במציאות (כמו המציאות בתשובת הרא"ש) בה אין הגוי יכול לשפוך מים למקוה אלא דרך הגג באמצעות המשכה, והתנאי של "אא"כ יש במקוה כ"א סאה" הוא כדי שהמשכה תועיל לגבי י"ט סאה הנוספים (כדלקמן סעיף מ"ד).
ואין הטעם של השו"ע משום ספק דרבנן לקולא, כי הרי לשיטתו אפילו כולו שאוב אינו אלא מדרבנן. ומכיוון שהרמ"א בסעיף מ"ו חולק על השו"ע וסובר שהמשכה מועילה רק על גבי הקרקע (ולא על הגג), לכן הרמ"א הוצרך לנימוק שלו שזה מטעם ספק דרבנן אם רוב המקוה כשר.
והחשש שגוי יטול ממי המקוה ויחליף במים אחרים (במקוה שיש לו גישה למי המקוה) זה רק כשיש לו הנאה מהחלפה זו, כגון שהמים במקוה סרוחים ומפחד שיפסיד שכרו אם לא יטבלו בו הנשים.

דין הימים

משנה מקוואות

כל הימים כמקוה, שנאמר ולמקוה המים קרא ימים, דברי רבי מאיר.
 רבי יהודה אומר: הים הגדול¹ כמקוה ולא נאמר ימים אלא שיש בו מיני ימים הרבה.
 רבי יוסי אומר: כל הימים מטהרין בזוחלין ופסולים לזבים ולמצורעים ולקדש בהן מי חטאת (דכתיב בהו מים חיים).
והלכה כרבי יוסי

ביאור שיטת רבי יוסי:

רש"י, ר"ש: כל הימים והים הגדול תורת מעיין עליהם לענין שהם מטהרים בזוחלין (מפני שזה דרכן) ופסולים לתורת מים חיים (דהכתוב קראן מקוה).

רמב"ם (לפי הב"י): כל הימים והים הגדול תורת מעיין עליהם לענין שהם מטהרים אף בזוחלין, וגם לענין תורת מים חיים דינם של שאר הימים כמעיין כשהן באשבורן אבל כשהן זוחלים אע"פ שהם מטהרים לכל הטמאים אף בזוחלין מ"מ פסולים להני ג' מילי (זבים ומצורעים ולקדש בהן מי חטאת) דבעינן בהו מים חיים, והים הגדול בכל מקרה פסול להנך ג'.

זוחלין		לזב ומצורעים ולקדש בהן מי חטאת	
רש"י	כל הימים	מטהרים	פסולים
	הים הגדול		מטהרים כשהן באשבורן ולא כשהן בזוחלין
רמב"ם (לפי ב"י)	כל הימים	מטהרים	פסול
	הים הגדול		

ויוצא דלכו"ע לכל הטמאים, חוץ מהני ג', כל הימים והים הגדול יש להם דין מעיין לטהר בזוחלין.
וכ"פ שו"ע ה

טהרת מים:

בשמלה מפקפק על מסקנת הב"י בדעת הרמב"ם, ומוכיח דהרמב"ם, ואף הסמ"ג, והרא"ה בבדק הבית, סברי דים הגדול פסול בזוחלין, **ובדרכי תשובה** מעורר לחשוש לדברי השמלה.

אולם לעומת פקפוקו של השמלה, דעת האדמו"ר מהאריסטטיפאל ז"ל בספרו **"חבור לטהרה"**, דאפילו אי סבר הרמב"ם דים הגדול פסול בזוחלין היינו דוקא לגל שנתלש ממנו ויצא לחוץ, אבל בים גופא הרי אמרינן במכות ד. דים הגדול "קאי וקיימא", והיינו שבטבעו אינו זוחל (היינו להקרא בשם זוחלין), ואף דאנו רואים גלי הים הולכים למרחוק ונופלים שם, אבל תיכף שבים הם לאחוריהם, והוא כמו שכתב הרמ"א (סעיף נ) בשם הריב"ש "דאין יציאת המים קרויה זחילה אלא כשאין חוזרין למקומם, אבל כשיוצאין וחוזרין שם לא מקרי זחילה", וכ"ש כאן דאין מי הים יוצאים כלל מגבולם, אלא שהם זוחלים ממקום למקום בתוך הים בודאי שאין להם דין זוחלין.

¹ מהו הים הגדול? ים אוקינוס (רא"ש, רע"ב, מג"א).

דין גל שנתלש מהים והטבלה באויר

משנה מקוואות – גל שנתלש ובו ארבעים סאה ונפל על האדם ועל הכלים טהורים.

תוספתא מקוואות

מטבילין בראשין (מטבילין בראש הגל הנתלש מן הים והלך למרחוק ובא לארץ נכנס אדם תחת ראשו ומקבלו דהוי טבילה זו במחובר לקרקע)
ואין מטבילין בכיפין שאין מטבילין באויר (שלא יזרוק כלים בכיפי הגל דהיינו באמצעיתו שהוא עשוי ככיפה וטעמא כדמפרש מפני שהיא טבילת אויר ואין מטבילין באויר)

אין מטבילין באויר – מדרבנן או מדאורייתא?

רש"י, תוס': מדאורייתא. [והמקור הוא מדכתיב "אך מעין ובור מקוה מים" דהנך אין דרכן להיות באויר]
וכ"מ שפסק הט"ז

רמב"ם (לפי ב"י): מדרבנן. [והטעם דאויר יותר גרוע מזוחלין, ואע"פ שכל הימים והים הגדול מטהרים בזוחלין יש כאן גזירה, דמאן דחזי דמטביל באויר בגל הנתלש מן הים אתו להטביל בזוחלין דנוטפין, והטעם דכו"ע ידעי דנוטפין גריעי ממעיין ויאמרו מסתיה לגרועי נוטפין ממעיין חד דרגא לומר דאין מטבילין באויר נוטפין אבל בזוחלין דנוטפין שפיר דמי ולפיכך גזרו שלא יטביל באויר דגל שנתלש מן הים דהשתא כי גרעי ליה חד דרגא ממילא משמע להו דאין מטבילין בזוחלין]

פסיקת ההלכה:

שו"ע ה: כל הימים יש להם דין מעיין לטהר בזחילה, הילכך גל שנתלש מהים ובו מ' סאה ונפל על האדם או על הכלים עלתה להם טבילה, אבל אם הטביל בגל כשהוא באויר קודם שיפול על הארץ אע"פ שיש בו מ' סאה או שזרק כלים באמצעית הגל שהוא עשוי ככיפה לא עלתה להם טבילה.

מדוע נאמר "ובו מ' סאה"?

מדוע המשנה (והשו"ע שהעתיק לשון המשנה) אמרה "ובו מ' סאה", והרי הימים יש להם דין מעיין, ובמעין לאדם לשיטת הרמב"ם והראב"ד סגי בכל שהוא, ולכלים לכו"ע סגי בכל שהוא?

ב"ח: לא אמרו חכמים דכל הימים יש להם דין מעיין אלא לטהר בזוחלין אבל אין שוה למעיין לגמרי שיהא מטהר אף בכל שהוא אלא **צריך מ' סאה בין לאדם בין לכלים.** (והש"ך דחה דבריו)

דרישה, ט"ז: מ' סאה לאו דוקא אלא **כאילו אמר שיעור שכל גופו עולה בו בפעם אחת**, דמ' סאה הוא שיעור שיתכסה בו אפילו גוף היותר גדול וע"כ נקט מ' סאה שהוא מילתא פסיקתא. [והא דהצריך לומר כן בגל משום דהייתי אומר דכיון דהמים עלו למעלה מראשו וירדו ממנו דרך מטה ליהוי סגי אפילו לא הוי בו שיעור שכל גופו עולה בו כיון דמ"מ דרך עמידתו נטבל בתוך הגל בפעם אחת ממעלה למטה קמ"ל דלא דעכ"פ שיעור כל גופו בעינן]

ש"ך: הא דסגי במעיין בכל שהוא היינו דוקא בגוף המעיין, אבל כל שנתלש נהי דמטהר בזוחלין מ"מ לא מטהר בכל שהוא דכל שאינו מעיין ממש אינו מטהר בכל שהוא וע"כ צריך מ' סאה.

טבילה בכלים

תורת כהנים (פ' שמיני)

אילו אמר מקוה מים יהיה טהור יכול אפילו מילא מים על כתפו ועשה מקוה לכתחילה יהיה טהור ת"ל מעיין מה מעיין בידי שמים **אף מקוה בידי שמים** ... (=מים שאובים פסולים) אי בור יכול אפילו בור שבספינה יהיה טהור ת"ל מעיין מה מעיין שעיקרו בקרקע **אף מקוה שעיקרו בקרקע**. (=אין טובלים בכלים)

שו"ע ו: צריך שלא יהיו מ' סאה של מקוה בתוך הכלי שאין טובלים בכלים.

ש"ך: אם לא היה עליה שם כלי קודם שקבעוה ואח"כ חקקו - כשר.
פת"ש הביא שרע"א סובר דדוקא לענין מים הנמשכים דרך כלי בזה מהני קבעו ולבסוף חקקו (דשאובה היא מדרבנן), אבל לא לענין לטבול בתוכו (דזהו איסור תורה לטבול בכלים).

תוקף הפסול:

מוסכם על הכל ש"פסול טבילה בכלים" הוא מהתורה.

ובדין "פסול מים שאובים" (לעיל בסיכום בעמ' 7) הובאה מחלוקת ראשונים ופוסקים האם הפסול הוא מהתורה או מדרבנן, ולסוברים דהפסול הוא מדרבנן, הטעם שאסרו חכמים מים שאובים הוא גזירה דילמא אתי לאטבולי בכלי, דבתוך הכלי ודאי אסור לטבול מדאורייתא דבעינן דומיא דמעין שיהא בקרקע.

ערוה"ש הקשה דממאי נפשך, או שתאמר ששתי הדרשות הם דרשות גמורות ושתייהן דאורייתא או שתאמר ששתי הדרשות הם אסמכתא בעלמא ושתייהן דרבנן. (וע"ש שתי"ר)

טעם הפסול:

טהרת מים כתב דיש לדון משני צדדים, או משום דין מיוחד בכלים שאסור לטבול בהם (משום דבעינן מקוה דומיא דמעין בקרקע) [דין במקום של חלות המקוה], או משום דבכלים נעשים המים שאובים [דין במים] (והביא כמה נפק"מ בחקירה זו) – ומסקנתו דיש בכלים את שני העניינים, גם דין מיוחד בכלים והוא מן התורה וגם דין שאובים.

כלי העומד בתוך המקוה:

בזה ודאי אין איסור מהתורה, וגם מדרבנן יש מקרים שאסור ויש מקרים שמותר.
ראה ב"הררי נדה" בדין "טבילה על גבי כלים בתוך המקוה" (עמ' 132-133).

כלי – לטבול בתוכו ולהביא בו מים למקוה

משנה מקוואות

השוקת שבסלע ... אינה פוסלת את המקוה. (כי אין השוקת כלי ולכן לא נפסלו מדין מים שאובים) היתה כלי וחברה בסיד ... פוסלת את המקוה, (מדין מים שאובים, כי חשובה כלי) ניקבה מלמטה או מן הצד ואינה יכולה לקבל מים כל שהם – כשירה. וכמה יהיה בנקב? כשפופרת הנוד, אמר רבי יהודה בן בתירא מעשה בשוקת יהוא שהיתה בירושלים והיתה נקובה כשפופרת הנוד והיו כל הטהרות שבירושלים נעשות על גבה ושלחו בית שמאי ופחתוהו שבית שמאי אומרים עד שיפחתו רובה :

תוספתא מקוואות

קסטילון (כלי גדול) המחלק מים בכרכים - אם היה נקוב כשפופרת הנוד אינו פוסל את המקוה, ואם לאו פוסל את המקוה. הלכה זו עלו עליה בני אסיא ג' רגלים ביבנה ולרגל השלישי הכשירוהו אפילו נקוב כמחט. א"ר אליעזר ב"ר יוסי הלכה זו הוריתי ברומי לטהרה וכשבאתי אצל חבירי אמרו לי יפה הורית: במה דברים אמורים (דבעינן כשפופרת הנוד)? מן הצד, אבל מלמטה (אם נקב כמלוא מחט) אינו פוסל את המקוה ואם (כשנקוב מן הצד כשפופרת) היה מקבל כל שהוא מן הנקב ולמטה פוסל את המקוה, פקדו בסיד ובבנין אינו פוסל את המקוה, בסיד ובגפסס פוסל את המקוה, ע"ג הארץ וע"ג סיד וגפסס או שמירחו בטיט מן הצדדין אינו פוסל את המקוה.

שיטת הרא"ש :

הרא"ש בפסקים (ר"מ, רבינו שמחה, ר"ש): אע"ג דפשטא דמתניתין ד"כמה יהא בנקב" קאי אמאי דסליק מינה דהיינו כמה יהיה בנקב לבטלו מתורת כלי וע"ז מיייתי עובדא דשוקת יהוא, בפ"ק דיבמות מיייתי הך דשוקת יהוא על ענין עירוב מקוואות כשפופרת הנוד, וע"כ מפרשים דמילתא באפי נפשיה היא ולא קאי ארישא ובניקבה דרישא לא בעי כשפופרת הנוד אלא אם הנקב למטה ואינה יכולה לקבל מים כל שהוא מספיק נקב כל שהוא, והיינו דהלכה כר' אליעזר ב"ר יוסי דהתוספתא דבנקב למטה מספיק נקב כל שהוא, ובצדדים אינו בטל מתורת כלי עד שיהא בו כשפופרת הנוד.

הרא"ש בתשובה : כל זה, זה לענין שהמים שבתוכו אינם שאובים לפסול את המקוה, אבל בתוכו אין טובלין.

הרא"ש לפי הב"י : בתוכו אין טובלין אף אניקבה כשפופרת הנוד קאי והיינו דבתוכו אין טובלין כלל, והטעם דכי היכי דגזרו שלא לטבול בתוך כלי המחובר למקוה או מעיין גזירה דילמא אתי למיטבל בכלי שיש בו מ' סאה בלא חיבור ה"נ איכא למיגזר שלא לטבול בתוך הכלי ע"י נקב מלמטה דכיון דלא מינכר חיישינן דילמא אתי למיטבל ביה בלא נקב.

הרא"ש לפי הטור (לפי פירוש הב"י): דברי הפסקים ודברי התשובה פליגי אהדדי, ובפסקים התיר נקב כל שהוא אף לטבול בתוכו, ומ"ש בתשובה אבל בתוכו אין טובלין קאי אנקב כל שהוא אבל כשפופרת הנוד אין הכי נמי דטובלין בתוכו, ותפס הטור דברי הרא"ש שבתשובה עיקר.

וכתב עוד הרא"ש בתשובה דמ"מ אין להקל להביא מים למקוה לכתחילה בכלי מנוקב בשוליו בנקב כל שהוא, ואם הוא כשפופרת הנוד מותר אפילו לכתחילה.

[לשיטה זו מה שכתוב בתוספתא "פקקו בסיד ובבנין וכו'" היינו לענין מה חשיב סתימא מעלייתא ומחזירו לדיון כלי ומה משאירו בדיון נקב]

שיטת הרמב"ם :

מפרש **מתניתין** כפשטא ד"כמה יהיה בנקב" קאי אמאי דסליק מינה (ובענין הגמרא ביבמות צ"ל דתרי שוקת יהוא היו בירושלים), וע"כ **גם מלמטה צריך נקב כשפופרת הנוד**, ובענין **התוספתא** הוא מפרש דמייירי בכלי גדול של חרס וכוונת ר' אליעזר בר' יוסי (דהלכה כמותו) "הלכה זו הוריתי ברומי לטהרה"¹, **דהיינו שיהיה שיעור נקב המטהרו** דהיינו כמוציא זית (שהוא פחות מכשפופרת הנוד) שזהו שיעור המטהר כלי חרס מידי טומאה לגמרי (ואמנם בכלי עץ ששיעור נקב המטהרו הוא גדול מאוד יותר מכשפופרת הנוד, דהיינו כמוציא רימון, סגי בכשפופרת הנוד, דאע"ג דלבטלו מכלי לענין טומאה צריך שיעור יותר גדול, כיון דלענין עירוב מקוואות סגי בכשפופרת הנוד שיעורא דלטומאה וטהרה לחוד ושיעורא דלענין מקוואות לחוד). ולדעתו, הקטע "במה דברים אמורים מן הצד וכו'" זה לא המשך דבריו אלא המשך דברי ת"ק.

אמנם מקשה הב"י דהרמב"ם עצמו כתב בדיון של המשנה של כלי שחיברו בסלע דבעינן כשפופרת הנוד, ולא כדעתו כאן כתוספתא שהשיעור הוא "שיעור נקב המטהרו", ו**תירץ**: דהתם שאני שחיבר הכלי בסלע בעודו שלם ואח"כ נקבו, א"נ דהתם מייירי בכלי אבנים ואינו מקבל טומאה וע"כ לא שייך לשיעורי בהו בכדי טהרה, א"נ דהתם גזרו כלי שחיברו בסלע משום שוקת שבסלע שכשרה בלא שום נקב, ולכן הצריכו בכלי שחיברו בסלע לעשות נקב גדול כשפופרת הנוד כי היכי דליהוי היכרא.

ולשיטת הרמב"ם אין חילוק כלל בין שהמים שבכלי יפסלו את המקוה ובין לטבול בתוך הכלי (ולכן נקטו קסטילון שהוא כלי דסתמו מחזיק מים מרובים שיש בהם כדי לטבול בתוכו).

ועוד מפרש הרמב"ם פירוש אחר במה שנאמר בתוספתא "פקקו בסיד ובבנין וכו'" והיינו דהתוספתא אשמועינן דלאכשורי המים שבכלי תרתי בעינן חדא שיהא ניקב נקב המטהרו ועוד שצריך שיקבע בארץ או שיהיה בו הוכחה שהוא דבר של בנין ולא דבר של כלי או שיורי כלי.

פסיקת ההלכה:

טבילה בתוך הכלי עצמו :

שו"ע ז – פסק כרמב"ם דבעינן שינקבו נקב המטהרו וכן שיקבענו בארץ או שיהא בו הוכחה שהוא דבר של בנין ולא דבר של כלי.
ובענין כלי שחיברו בסלע - **כתב הש"ך** דהעיקר דלא כתירוץ הראשון בב"י אלא כתירוץ האחרים, והיינו דאין חילוק בין חיברו בעודו שלם או לא.

רמ"א – פסק להחמיר כרא"ש בתשובה לפי הטור, דכדי לטבול בתוכו צריך נקב כשפופרת הנוד. [משמע דבא רק להחמיר על פסק המחבר, והיינו דבעינן גם נקב כשפופרת הנוד וגם קבעו בארץ]

¹ גירסת הגר"א "כדי טהרתו", וא"כ אתי שפיר טפי.

פסילת המקוה ע"י המים שבכלי :

שו"ע מ – פסק כרא"ש דכלי שניקב בשוליו אפילו כל שהוא אינו חשוב כלי לפסול המקוה, ומ"מ אין להקל לעשות מקוה לכתחילה ולהביא מים בכלי מנוקב כזה [ט"ז]: משמע דאם הנקב כשפופרת הנוד מותר אפילו לכתחילה, ואם הנקב בצדדין אינו בטל מתורת כלי עד שיהא ברוחב הנקב כשפופרת הנוד ויהא קרוב לשוליו שאינו יכול לקבל שום מים ממנו ולמטה אבל אם מקבל שום מים למטה ממנו לא נתבטל מתורת כלי, ועוד הביא הכא הדין דפקקו בסיד ובבנין וכו' לפי פירוש הרא"ש.

ט"ז: מדובר שלא נשפך מהכלי ע"י אדם האוחזו דהא קימ"ל בסעיף ל"ט דכל שהוא ע"י אדם פוסל אפילו אינו כלי, אלא מיירי שמניחו סמוך למקוה והמים באים מן זה הכלי למקוה וממשיך המים דרך עליו למקוה.

דיון בדברי המחבר (הפסיקה בסעיף ז' לעומת סעיף מ'):

הקשה הש"ך דלכאורה פסקי המחבר סותרים, דבסעיף ז' אסר בנקב כל שהוא והצריך נקב המטהרו. ובסעיף מ' התיר בנקב כל שהוא, **ותירץ בדוחק** דאפשר דדבריו שבסעיף ז' הם ע"פ מה שכתב בהמשך סעיף מ' דמ"מ אין להקל לעשות מקוה לכתחילה בכלי כזה ור"ל אלא בעינן כנקב המטהרו.

פת"ש כתב דבאמת הסתירה בדברי המחבר הרבה יותר רחבה, דבסעיף ז' פסק **כשיטת הרמב"ם** ובסעיף מ' פסק **כשיטת הרא"ש** [ויש בכך עוד סתירה (בנוסף למה שציין הש"ך): דבסעיף ז' העתיק דעת הרמב"ם דאפילו נקב המטהרו לא מהני אא"כ קבעו בארץ או מעשה בנין ובסעיף מ' העתיק שיטת הרא"ש דאפי' נקב כל שהו לחוד מהני אפילו לא קבעו בארץ ומשמע דאפי' לכתחילה לא בעי קבעו בארץ, ובזה לא יועיל תירוץ הש"ך], **והביא תירוץ בשם הרע"א** דבסעיף ז' איירי לענין לטבול בתוכו ובסעיף מ' איירי לענין לפסול המים היוצאים מהכלי, **והמחבר הכריע מסברא דנפשיה** דלענין לטבול בתוכו דהוא דאורייתא חשש לדעת הרמב"ם דבעי נקב המטהרו וגם קבעו בארץ, ואולם לענין לפסול המים היוצאים מהכלי למקוה מדין שאובין כיון דלהרבה פוסקים שאובין דרבנן בזה סמכין על שיטת הרא"ש דמהני נקב כל שהוא אפילו לא קבעו.

האם עירוב מקוואות מועיל לטבילה בכלי (כמו מעיין שהעבירו ע"ג שוקת)?
רמב"ם: לא מועיל מעיקר הדין.
רא"ש: מעיקר הדין מועיל, אלא שיש גזירת חכמים (גזירה אטו כלים ועוד).

דין מי מעיין שהפסיק ראש הקילוח

משנה מקוואות

מעיין שהעבירו על גבי בריכה והפסיקו - הרי הוא כמקוה.
(חזר והמשיכו - פסול לזבין ולמצורעים ולקדש מהן מי חטאת עד שידע שיצאו הראשונים.)

שו"ע י:

מעיין שהמשיכו לברכת מים שהם נקוים ועומדים, יש לה דין מעיין.
ואם הפסיק ראש הקילוח, חזר להיות לה דין מקוה. (הרא"ש (וב"י) סוברים שמדובר דוקא בברכה מלאה גשמים, אולם בריקנית שהמשיכו לתוכה מי מעיין - לעולם כמעין, והראב"ד סובר שמדובר בברכה ריקנית) ואם חזר והמשיך קילוח המעיין לתוכה, חזרה לדין מעיין.

"מעין שהעבירו על גבי בריכה והפסיקו - הרי הוא כמקוה":

מהרי"ק (והחת"ס כתב דכך גם דעת הרמב"ם):

דוקא היכא דנחו המים במקוה וכבר נעשו אשבורן יש להם דין מקוה, אבל היכא דאכתי לא נחו ועדיין זוחלין אע"פ שהופסקו מהמעין דין מעיין עליהם דלא פסק עדיין חיותם כיון דזוחלין [וראיה מגל שנתלש מן הים (סעיף ה)], ואע"ג דכאן דין מקוה עליהם היינו משום שהבריכה מלאה מים אבל אם הבריכה היתה ריקנית ונתמלאה מהמעין אע"פ שהופסק המעיין אם עדיין לא נח דין מעיין עליו.

ראב"ד, רשב"א ועוד:

בכל ענין מיד שהופסק המעיין אף אם הוא זוחל יש לו דין מקוה.

הש"ך (והחת"ס) פסק כראב"ד, רשב"א ועוד.

וכתב הש"ך שכך משמע פשט המשנה והפוסקים דאין חילוק, ומגל אין ראיה דשאני התם שהגל נתלש מעצמו וחיותו רב וגם נתלש מהים גופיה וגם כן דרך זחילתו אף שנתלש משא"כ הכא.

גדרי פסול מים שאובים בג' לוגין

דין מקוה

מקוה שאין בו מ' סאה

אפילו אם חסר כל שהוא, אם נפלו לתוכו ג' לוגין מים שאובים – **פסול**. וכ"פ שו"ע טו

מקוה שיש בו מ' סאה

רשב"ם: גם מקוה שיש בו מ' סאה **נפסל** במים שאובים.

רא"ש, ר"ש ועוד הרבה ראשונים: מקוה שיש בו מ' סאה **לא נפסל** במים שאובין אפי' נתן לתוכו אלף סאין, **ואפי' לכתחילה** מותר להרבות עליו מים שאובים. וכ"פ שו"ע טו

רמב"ן: אפילו מקוה שאין בו מ' סאה מכונסים אלא בהשקה, כגון ב' גומות שיש בכל אחת כ' סאין ולול פתוח ביניהם כשפופרת הנוד, מקוה שלם מיקרי ולא מיפסיל בשאיבה.

דין מעיין

ר"מ, רא"ש: מעיין כל שהוא **לא נפסל** במים שאובים כלל **ואפילו לכתחילה** נמי יכול להרבות עליו מים שאובים (ויש בזה רבותא דאע"פ שאין כל גופו עולה אלא ביחד עם המים השאובים אפי' מותר). וכ"פ שו"ע טו¹

אבל נתבטל מהמעין דין זוחלין ומטהר דוקא באשבורן כמקוה, ומ"מ דין מעיין עליו להטביל בו כלים בכל שהוא. והובא בש"ך

תשובות לרמב"ן: אפשר שיש הבדל בין קדמו שאובין למעיין, דאז המעיין כן נפסל, לבין שקדם המעיין לשאובין, דאז המעיין לא נפסל. ואע"פ שנראה יותר שאין הבדל והמעין בכל מקרה לא נפסל, הרי שטוב לזהר לכתחילה. [רמ"א טו פסק (כהשלמה לפסק שו"ע טו) שאין חילוק בין קדם המעיין לשאובין או לא]

מרדכי בשם דעה אחת: מעיין כל שהוא (שאין בו מ' סאה) **כן נפסל** בג' לוגין מים שאובים. רמ"א מ פסק דלכתחילה יש להחמיר כמרדכי

רבינו ירוחם בשם הרד"ך: רק מעיין שיש בו רביעית (ומעלה) לא נפסל בשאובין.

¹ הש"ך הביא (בשם תשו' הרמב"ן) דמעין כל שהוא אע"פ שהוא עומד, כגון מקוואות אלו שמימיהם ממקורות של מעיין, אע"פ שמימיו מועטין אינו נפסל ברביית מים שאובין.

מים שבאו מיד אדם למקוה

בתשובות לרמב"ן הקשה דמשמע בתוספתא דמקוואות גבי קסטילון שאם ניקב הכלי בקרקעיתו אפילו נקב קטן כמחט יצא מתורת כלי שלא לפסול את המקוה ואילו גבי סגוג משמע שאם העלהו לגמרי המים המתמצים ממנו נחשבים כשאובים לפסול את המקוה והרי אין לך כלי נקוב בשוליו יותר ממנו.

ותירץ הרמב"ן בשם הראב"ד (וכך שיטת הרא"ש והטור והרשב"א דלהלן) **שכל מה שבא מיד אדם למקוה שלא בהמשכה** בין מכלי מנוקב בין אינו מנוקב בין בחפניו בין ברגליו **פוסל את המקוה כשאובים**, ולא אמרו שאינו פוסל אלא כשנופלים ממילא מכלי נקוב למקוה, והיינו דהגזירה של ג' לוגין היתה גם על זה.

וכ"פ שו"ע טו

ב"ח: הפסול הוא **דוקא כשהאדם מכיון להפילו למקוה**, אבל אם נפלו מידו שלא בכוונה הוה כאילו נפל ממילא שלא ע"י אדם ואין פוסלים.

ש"ך, ט"ז: כל שבא מיד אדם **אפילו שלא בכוונה פוסל**, ודוקא נפלו ממילא מכלי נקוב למקוה כשר. **ואם לא נחא ליה שיפלו המים מידו**: **ש"ך** - לא פוסל. **ט"ז** - כן פוסל.

אך הראב"ד עצמו (הובא בב"י) הביא דעה זו דכל שע"י אדם פוסל אפילו בלא כלי ודחה אותה.

[**והוסיף וכתב** דאם רוב המקוה נעשה כן יש פיסול מצד אחר - שלא נעשה בידי שמים, **דרוב המקוה צריך להיות בידי שמים**, וע"כ פסק דכל שלא נתקבל בכלי אע"פ שבאו מתוך ידיו למקוה מטבילין בו עד מחצה וממחצה ואילך אין מטבילין בו (א"כ הולכים עם הקרקע דבזה אין כאן פסול שלא ע"י שמים כיון שהולכים עם הקרקע). **וכ"פ ט"ז**]

מים שהובאו למקוה ע"י אדם או בהמה שלא בהמשכה

רא"ש, טור, רשב"א: **אדם שזילף בידיו או ברגליו ג' לוגין למקוה חסר פסלו, אבל בהמה שזילפה ברגליה כשר** (ואפילו היה רוכב ע"ג הבהמה אין זה כמזלף ברגליו) ואפילו נתקבצו כל המי' סאה ככה"ג ע"י רגלי בהמה כשר, וגם באדם אם הוליד על גבי קרקע (שלא הגביה המים מע"ג הקרקע אלא המשיכם ע"ג הקרקע עד המקוה) כשר דהוי המשכה ומותר (אם רוב המקוה בהכשר).

ר"ש (ע"פ ב"י): אין חילוק בין אדם לבהמה, ובשניהם ע"י המשכה ע"ג קרקע מותר אבל בזילוף בלא המשכה בשניהם פסול.

ראב"ד (ור"ש ע"פ הט"ז): בין באדם בין בבהמה - **כשר** בזילוף (באדם - עד מחצה, כדלעיל).

שו"ע לט - הביא את דעת שיטת רא"ש, טור, רשב"א.

רמ"א טו - הביא ב"סתם" את דעת שיטת רא"ש, טור, רשב"א, ואח"כ הביא ב"יש אומרים" את שיטת הר"ש.

ט"ז: פסק הלכה כשיטת רא"ש, טור, רשב"א.

ג' לוגין - מג' כלים ומד' כלים

שו"ע טו ע"פ משנה מקוואות

(1) מכלי אחד משנים ומשלשה - מצטרפין, מארבעה - אין מצטרפין.

רש"י, ראב"ד: עכ"פ בעינן לוג מכל כלי, אבל פחות מלוג - לא. והובא בש"ך
ב"י: שאר הפוסקים לא כתבו תנאי זה. וכ"פ שו"ע טו

(2) במה דברים אמורים (שמכלי אחד משנים ומשלשה מצטרפין) בזמן שהתחיל השני עד שלא פסק הראשון [אבל אם פסק הראשון קודם שהתחיל השני אין מצטרפין].

(3) ובמה דברים אמורים (שמארבעה אין מצטרפין, או שאם התחיל השני לאחר שפסק הראשון שאין מצטרפין) בזמן שלא נתכוין לרבות, אבל נתכוין לרבות אפילו קרטוב בכל השנה מצטרפין לשלשה לוגין.

"נתכוין לרבות":

רבינו ירוחם, טור: היינו שמשעה ראשונה שהתחיל להטיל בו מים היה בדעתו להטיל ג' לוגין. וכ"פ שו"ע טו

רמב"ם, ב"י: היינו שכשהוא מטיל אותם מים שאובים למקוה הם על דעת לרבות מי המקוה (שיהיו בו מים בשפע ולא יחסר ע"י טבילות שיטבלו בו). והובא בש"ך

רשב"א: היינו שנתנם שם במתכוין. והובא בש"ך

דינים נוספים

שו"ע טז: הספוג שבלועין בו ג' לוגין וכשנפל למקוה נתערבו המים הבלועים עם מי המקוה, וכן דלי שפיו צר ובו ג' לוגין מים שאובין ונפל למקוה ולא יצאו כל המים שבתוכו אלא נתערבו עם מי המקוה, לא פסלוהו, שלא אמרו אלא שלשה לוגין שנפלו ונתערבו כולם עם מי המקוה.

שו"ע יז: מים שאובים שהיו בצד המקוה, אע"פ שהמים נוגעים במי המקוה, לא פסלוהו. [ש"ך: אבל היו השאובים באמצע - פוסלים את המקוה שם]

שו"ע יח: שתי בריכות זו למעלה מזו וכותל ביניהן ואחת מהן מלאה מים כשרים (ויש בה פחות מארבעים סאה) וחבירתה מלאה שאובין ונקב ביניהם, אם יש כנגד הנקב שלשה לוגין מים שאובין, נפסלה. כמה יהא בנקב ויהיה בו שלשה לוגין, אחד משלש מאות ועשרים לבריכה (אם הבריכה ארבעים סאה חסר כל שהוא).

שו"ע יט: שתי מקוואות שאין בשום אחת מהן מ' סאה, ונפל לזה לוג ומחצה ולזה לוג ומחצה ונתערבו ב' המקוואות, הרי אלו כשרים מפני שלא נקרא על אחד מהם שם פיסול; אבל מקוה שאין בו מ' סאה, שנפלו לתוכו ג' לוגין מים שאובין ואחר כך נחלק לשנים, וריבה מים כשרים על כל אחת מהם, הרי אלו פסולין.

הכשרת מקוה פסול (בגלל מים שאובים)

בהוצאת מלואו ועוד או עד שיתחשב

משנה מקוואות ג/ב – וכ"פ שו"ע כא

הבור שבחצר (שאין בו ארבעים סאה) ונפלו לו שלשה לוגין לעולם הוא בפסולו (אפילו שנכנסו אח"כ למקוה מים כשרים) **עד שיצא ממנו מלואו ועוד** (=מים שהיו בו בתחילה ועוד דבר מועט כדי למעט מג' לוגין).

היינו: מחשבים כאילו כל המים שצפים ויוצאים החוצה כולם הם מן הראשונים שהיו בתחילה (המים הפסולים).

משנה מקוואות ג/ג – וכ"פ שו"ע ב

בור שהוא מלא מים שאובין והאמה¹ נכנסת לו ויוצאה ממנו - לעולם הוא בפסולו **עד שיתחשב שלא נשתייר מן הראשונים שלשה לוגין**.

היינו: מחמירים ולא מחשבים את כל המים שיוצאים החוצה שכולם הם מן הראשונים, אלא עורכים חישוב מסויים.

מהו החישוב שעורכים? אפשרות 1: חישוב יחסי [לפי היחס בין המים שהיו בבור בהתחלה לבין המים מהאמה שנכנסו לאחר מכן], אפשרות 2: חישוב שווה [מחצה על מחצה, ללא תלות ביחס בין כמות המים שבבור לכמות המים שנכנסת מהאמה]. אפשרות 1 מחמירה יותר כאשר המים שנכנסו מהאמה מרובים מהמים שבבור, ואפשרות 2 מחמירה יותר כאשר המים שבבור מרובים מהמים שנכנסו מהאמה, וכתב הש"ך דאזלין הכא והכא לחומרא.

מדוע במקרה הראשון הדין הוא "עד שיצא ממנו מלואו ועוד" ובמקרה השני "עד שיתחשב וכ"פ"?

במקרה הראשון – המים שבבור היו מים כשרים, אלא שנפסלו בג' לוגין מים שאובין [ולכן מן הדין היה מספיק לשער בכדי חשבון עד ג' לוגין אלא דלחומרא בעי בכדי מילואו ועוד (דהיינו מ' סאה) והלכך רואין שלא יצאו רק המים שנפסלו ולא משערין לפי חשבון לומר שיצאו ג"כ מי הגשמים הכשרים שירדו לבסוף].

במקרה השני – כל המים שהיו בהתחלה בבור היו מים שאובים [ולכן מעיקר הדין לעולם הוא בפסולו עד שיתחשב וכ"פ].

¹ ש"ך: פירש הר"ש דהיינו אמה של מי גשמים, ופירש ב"י דאילו מעיין היה מטהר השאובים שבבור בכל שהוא כדלעיל סעיף י"א ("מקוה מים שאובים שהמשיכו עליו מי מעיין אפילו מי המעיין מועטים המועטים של מעיין מטהרין את השאובים המרובין"), ומיירי שאין באמה מ' סאה דא"כ הרי הבור נטהר בהשקה כדלקמן סעיף נ"ב.

דינים נוספים

שו"ע כב:

היה המקוה חסר ג' לוגין, ונפלו לו ג' לוגין מים שאובים, לעולם הוא בפיסולו עד שירבו עליו מי גשמים או שישטפו עליו מים כשרים עד כדי שנשער שנפלו עליו **כמלואן הראשון ועוד**, שהמים הבאים עליו דוחין את המים שבתוכו ומוציאין אותן.

היה המקוה פחות, ואפילו קורטוב, ונפלו עליו מים שאובין פחות מג' לוגין והשלימוהו, לא פסלוהו ולא הכשירוהו (וכמאן דליתנהו דמי); כיצד, הרי הוא בפיסולו עד שירדו עליו מי גשמים או שישטפו כשיעור המים שהיה חסר. נפלו עליו מי גשמים כשיעורן, הרי זה כשר.

ש"ד: ודוקא במים כשרים (לא פסלוהו), אבל **במים טמאים** כל שחסר מהמקוה יותר מקורטוב כתב **הרמב"ם** דפסלוהו אא"כ רבו עליו אח"כ מי גשמים, **מיהו הראב"ד** **והר"ש חולקים** דבכל ענין פחות מג' לוגין אין פוסלין המקוה, וכן נראה דעת המחבר.

היה חסר אפילו קורטוב, ונפלו לתוכו שלשה לוגין מים, פסלוהו והרי הוא בפיסולו עד שיצא ממנו **מילואו ועוד**.

רמ"א: ודוקא בג' לוגין שאובין מכשרין בכהאי גוונא, אבל אם היתה כולה שאובה אפילו נתן עליה עד שיצאו כדי מילואה ועוד, לא מהני אלא מחשבין המים היוצאין לפי ערך הכשרים והפסולים.

גדר ג' לוגין מים שאובים שפוסלין את המקוה

משנה מקוואות

שלשה לוגין מים, ונפל לתוכן קרטוב יין, והרי מראיהן כמראה היין, ונפלו למקוה, לא פסלוהו.

שלשה לוגין מים חסר קרטוב, ונפל לתוכן קרטוב חלב, והרי מראיהן כמראה המים, ונפלו למקוה, לא פסלוהו. ר' יוחנן בן נורי אומר: הכל הולך אחר המראה.

לדעת חכמים: רק כאשר יש גם שיעור של ג' לוגין מים וגם מראה של מים – המקוה נפסל (כאשר יש בו פחות ממ' סאה).

לדעת ר' יוחנן בן נורי: לא צריך שיעור של ג' לוגין מים, אלא רק מראה של מים, ולכן חולק על הסיפא.

שו"ע כג פסק כחכמים. ("אין ג' לוגין פוסלין אלא אם כן יהיו של מים ומראיהן מראה מים")

ב"ח: ומיהו ג"כ אינן מעלין אותו אלא ישאר כמו שהיה.

ש"ך: ג' לוגין מים שנפל לתוכן יין והרי מראיהן מראה יין שנפלו למקוה לא פסלוהו - **דוקא כשלא שינו מראה המקוה אבל אם שינו מראיו פסלוהו**, ופשוט הוא דהרי אפילו יש במקוה מ' סאה ונשתנה מראיו פסול כדלקמן סעיף כ"ה כ"ו.

דין נתן סאה ונטל סאה

משנה מקוואות – היו בו ארבעים סאה, נתן סאה ונטל סאה, הרי זה כשר.

יבמות פב: – ... תנן מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות נתן סאה ונטל סאה כשר וא"ר יהודה בר שילא אמר ר' אסי א"ר יוחנן עד רובו.

רש"י, תוס', רא"ש ועוד: האן דאמרינן ביבמות עד רובו – קאי על מי פירות דוקא, אבל במים שאובים אפילו נתן ונטל כל היום כולו כשר, והטעם דהחמירו במי פירות, דלא חזו לטבילה כלל, דמקוה מים כתיב, הילכך פסלי ברובא.

רמב"ם, ראב"ד: הא דאמרינן ביבמות עד רובו - במים שאובים הוא. [ולחרמב"ם במי פירות לא מכשרין אלא בנתן סאה אחת ונטל אחת כדקתני במשנה אבל טפי לא]

הטעם לשיטה זו:

לרמב"ם – כתב הב"י שהטעם הוא דבאמת במים שאובים מדינא מישראל שרי בכל גוונא אלא דהיכא דנתן סאה ונטל סאה כי הוה רובו או חציו מחזי להו לאינשי שנטלו הכשרים ונכנסו תחתם השאובין ויבואו להכשיר בכולם שאובים לגמרי ולפיכך גזרו בו מפני מראית העין. [לדעת הב"י אם הולכין המים השאובים דרך צינורות לאוצר המים הכשרים, כמו שאנו נוהגין, כשר אפי' לרמב"ם, כי אין מראית עין, כי כל מקום שאסרו חכמים משום מראית עין בדרבנן - בחדרי חדרים מותר - טהרת מים]

לראב"ד – משמע מדברין¹ שדין זה הוא מעיקר הדין. צריך שיהיה במקוה 21 סאה מקוריים. ולכן אוצר זריעה פסול לדעתו. אך יש מהאחרונים (חזו"א ועוד) הנוטים לפרש שגם לדעתו זו חומרה רק מדרבנן מפני מראית עין. ולכן אוצר זריעה כשר גם לדעתו (כי אין בו בעיה של מראית עין כי השאיבה אינה אלא בפני הבלן).

דגו"מ כתב דלפי הטעם שכתב הב"י בדעת הרמב"ם דהוא מפני מראית עין שיאמרו שכולו הוא שאוב - במקוה שהוא מעיין נובע ליכא חשש שידוע לכל שמעיין זה אין דרכו לפסוק.

שו"ע כד פסק כרש"י, תוס', רא"ש ועוד.

ש"ך - נראה שסובר להחמיר כרמב"ם וראב"ד, דבמים שאובים עד רובו דווקא כשר.

שו"ע כד (ע"פ משנה במקוואות):

מי כבשים ומי שלקות ותמד שלא החמיץ, וכן מי צבע - פוסלין המקוה בג' לוגין; אבל כל שאר המשקין ומי פירות ומוריים ותמד משהחמיץ - אין פוסלין מקוה החסר בג' לוגין וגם אין משלימים אותו להכשירו, שאם היה בו ל"ט סאין ונפל לתוכו סאה אחת מאלו, אין משלימים אותו...

¹ כך משמע מדברי הדגו"מ שלהלן שכתב דבריו רק בדעת הרמב"ם (כ"כ בספר "טהרת מים"). וגם בספר "מבנה מקוואות והכשרם" הביא שכך משמע מהראב"ד.

פסול שינוי מראה

תורת כהנים (פ' שמיני)

מקוה מים -

ולא מקוה של שאר כל משקין (מכאן לשאר משקים שפסולים למקוה)
פרט לשנפלו בתוכו מי כבשים ומי צבעים ושינו מראיו (מכאן לשינוי מראה שפוסל).

משנה מקוואות

הדיח בו סלי זיתים וסלי ענבים ושינו את מראיו כשר.

ר' יוסי אומר מי הצבע פוסלין אותו בשלשה לוגין ואינן פוסלין אותו בשינוי מראה.
נפל לתוכו יין ומוחל ושינו את מראיו פסול, כיצד יעשה ימתין לו עד שירדו גשמים¹ ויחזרו מראיהן למראה המים, היו בו ארבעים סאה ממלא בכתף ונותן לתוכו עד שיחזרו מראיהן למראה המים.

נפל לתוכו יין או מוחל ושינו מקצת מראיו אם אין בו מראה מים ארבעים סאה הרי זה לא יטבול בו.

תוספתא מקוואות

היה בו מ' סאה ונפל לתוכו יין ונשתנו מראיו של חציו - אפילו הטובל במקום שלא נשתנה לא עלתה לו טבילה.

תוספתא מקוואות

נפלו לו ג' לוגין יין (שלא שינה מראיהן) כאילו לא נפל בין במקום היין בין במקום המים.
היה שאוב והשיקו: השיק במקום היין זה וזה לא טיהר, השיק במקום המים מקום המים טהר מקום היין לא טהר.

תוספתא מקוואות

מקוה שאין בו מים מ' סאה ונפל לתוכו יין ונשתנו מראיו אינו נפסל בג' לוגין, ולא עוד אלא אפילו חזרו מימיה לכמות שהיו כשר.

דינים שונים שנלמדו להלכה ממקורות אלו:

- **מקוה** שלם שיש בו מ' סאה – **נפסל בשינוי מראה** (משא"כ בשאיבה).
וכ"פ שו"ע כה (ע"פ ראב"ד)

- **ראב"ד ורשב"א** למדו מהדין דסלי זיתים וסלי ענבים ומי הצבע, שאין שינוי מראה פוסל עד שיתערב בו גוף הדבר ששינה אבל אם אין שם מגוף הדבר המשנה אע"פ שנשתנו מראיו אינו פוסל, וע"כ סלי זיתים וסלי ענבים ומי צבע כיון שאין גוף הדבר המשנה (שהם הזיתים הענבים והצבע בעצמם) אינם פוסלים בשינוי מראה. **וכ"פ שו"ע כה**

¹ וכתב הט"ז דאיתי למעוטי שלא יכשירו ע"י המשכה, כי יש לחוש שמא לא יחזור למראה הכשר עד שמשך כ"כ הרבה עד שיהיו רובן ע"י המשכה כי המים הבאים דוחים את מה שהיו כבר ורובו ע"י המשכה פסול.

• **מי צבע יש להם דין מים** לפסול את המקוה החסר בג' לוגין, אע"פ שמשונים מראהם ממראה מים. וכ"פ שו"ע כה

• כתב הראב"ד דאין לשינוי מראה שיעור, אלא **אפילו אם מלוג אחד נשתנה מראיו פסול**. וכ"מ שפסק שו"ע כה

• כתב הראב"ד דמדקתני "ושינו את מראיו" ולא קתני "ושינו מראיו למראה היין", ועוד מדקתני "עד שיחזרו מראהו למראה המים" – למדנו **דשינוי מראה אין לו שיעור** אלא כל שנשתנה מראיו מכמות שהיה פסול. וכ"פ שו"ע כה

• כתבו הראב"ד והרשב"א דמדקתני "כיצד יעשה וכו'" – למדנו **שפסול מראה חוזר להכשירו** (משא"כ בשאיבה). וכ"פ שו"ע כה

→
(כיצד יעשה, אם הוא חסר ימתין לו עד שירדו גשמים ויתמלא ויחזרו מראיו למראה מים; ואם יש בו מ' סאה שאינו נפסל עוד בשאיבה, ימלא בכתף ויתן לתוכו עד שיחזרו מראיו למראה המים)

• אם נפל לתוכו יין ונשתנה מראיו ויש בו עדיין מ' סאה מים שלא נשתנו יכול לטבול במקום שלא נשתנה ורק המקום שנשתנה נפסל, אבל **אם אין בו מראה מים מ' סאה נפסל כולו** ואפילו הטובל במקום שלא נשתנה לא עלתה לו טבילה. וכ"פ שו"ע כו

• מקוה שנשתנו מראה מימיו מחמת עצמו ולא נפל לו דבר, הרי זה **כשר**, דלא אמרו אלא שנשתנה מחמת משקה אחר (והוא אף ק"ו מדין סלי זיתים וענבים ומי צבע). וכ"פ שו"ע כז (ע"פ רמב"ם)

• כתבו הראב"ד והרשב"א שמעיין אינו נפסל בשינוי מראה, ולא עוד אלא אפילו המקוה שנפסל בשינוי מראה אם המשיך אליו מי מעין המעיין מטהר אותו אפילו לא חזרו למראהו (כמו הדין בשאובים). וכ"פ שו"ע כח

• אם נפלו לו ג' לוגין יין שלא שינה מראהו - כאילו לא נפל וטובל בין במקום המים בין במקום היין. וכ"פ שו"ע כט

• היה שאוב ונפל לתוכו יין - אינה עולה לו השקה אלא אם השיקו אל מקום המים (ומקום היין לא טהר). וכ"פ שו"ע כט

• אם המקוה חסר ונפל שם יין ונשתנה מראיו הרי הוא כאילו כולו יין ואינו נפסל בג' לוגין מים שאובין שנפלו לשם אח"כ, וע"כ אם חזרו למראה מים - כשר. וכ"פ רמ"א כט

דעת הראב"ד דגם היין בעצמו שנפל עולה למ' סאה, דמתוך שהמים שנשתנו ליין נטהרו אף היין שנפל בהם נטהר שזה מושך את זה וזה מושך את זה.

דעת הר"ש והרמב"ם דאע"פ שהמים חזרו לטהרתן היין אינו עולה למ' סאה וצריך להשלים למ' סאה בלי היין. וכ"מ שפסק רמ"א כט

שלג, ברד, כפור, גליד, מלח, טיט

משנה

אלו מעלין ולא פוסלין: השלג והברד והכפור והגליד והמלח והטיט הנרוק.
אמר ר' עקיבא: היה ר' ישמעאל דן כנגדי לומר השלג אינו מעלה את המקוה והעידו אנשי מידבא משמו שאמר להם צאו והביאו שלג ועשו מקוה בתחלה.
ר' יוחנן בן נורי אומר: אבן הברד כמים. (היינו: כמים השאובים)
כיצד מעלין ולא פוסלין? מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר אחת נפל מהם סאה לתוכו והעלהו נמצאו מעלין ולא פוסלין.

תוספתא

עיגולי שלג המשוקעים בבור - הרי אלו מעלין. ר' יהודה אומר: אין מעלין. ומודה ר' יהודה שהוא מביא טיט הנרוק בעריבה ומשיק ויורד וטובל.

דין שאובים ב: שלג/ברד/כפור/גליד/מלח/טיט

רא"ש, רמב"ם: (1) הא דקתני מעלין ולא פוסלין היינו **אע"פ שהם שאובים**, דלא שייד פסול שאובים אלא במים, והיינו דיכול לקחת שלג/ברד/כפור/מלח/טיט בידים ולתת למקוה ומעלה אותו, והראיה מהמעשה במשנה שאמר להם צאו והביאו שלג וכן בברייתא קתני שמביא טיט הנרוק וכו', (2) **ואפילו עשה כל המקוה משלג/ברד/כפור שאוב כשר**.
וכ"פ שו"ע ל

ראב"ד: (1) מסכים עם הרא"ש והרמב"ם **שאפשר להשלים** את המקוה בשלג וכו' שאוב, (2) **אבל אם עשה כל המקוה בשלג וכו' שאוב – פסול**.

רז"ה: במשנה מדובר בלא שאובים, ודין שלג וכו' לענין שאובים **כדין המים** בין לפסול בין להכשיר. ובענין המעשה דאנשי מידבא מדובר שמשכו בידיהם להוליכו עם הקרקע ואין כאן שאובים.

נימוק המתירים:

ערוה"ש: כיון דכל אלו עדיין אין שם מים עליהן עד שנמוחו ונעשו מים ה"ז כמו שנעשו מים במקוה ע"י שמים ולא בידי אדם ולא ע"י כלים, ומה לי אם השלג נפל מן השמים למקוה ונמחה ונעשה מים או שהוא נתן השלג כיון דעדיין אינו מים וכן כולם.

דין טבילה במקוה שכולו שלג/ברד/כפור¹ שלא הופשר שיש בו מ' סאה

ה"ר שמריה: הטובל בשלג שאינו מופשר ומחזיק מ' סאה עלתה לו טבילה.²

ה"ר אליעזר, רבינו שמחה, ראב"ד: דוקא בהופשרו כשר, אבל לא הופשרו פסול.³

שיטת הרא"ש: הב"י כתב דלדעת הרא"ש כשר, אך הש"ך כתב דאפשר לפרש דלא כתב דמהני אע"פ שלא נימוח אלא לענין השלמה אבל במקוה שכולו שלג לא.

שיטת הרמב"ם: הב"י כתב דלדעת הרמב"ם כשר, ומה שכתב הרמב"ם "וריסקן" רוצה לומר מיעד חללו. אך הש"ך כתב דלדעת הרמב"ם פסול, והאי "וריסקן" רוצה לומר שריסק עד שנעשו מים ואז כשר, אך לענין השלמה משלים גם אם לא הופשר.

פסיקת ההלכה:

הב"י כתב דדברי רבינו שמריה נראים בעיניו, ומ"מ אין להקל לעשות מעשה באיסור דאורייתא נגד ה"ר אליעזר ורבינו שמחה, ומיהו לטבול ידיו בשלג לאכול לחם אם אין לו מים כיון דנטילת ידיים דרבנן יש להקל.

שו"ע ל – מסתימת דבריו משמע שמתיר.

[שו"ע או"ח קס"ב – פסק לגבי נטילת ידיים כשיטת ה"ר אליעזר והר"ש שמחה שפסול וצריך שירסקן עד שיעשו מים. [וצ"ע כי הפסקים של השו"ע סותרים זה את זה (ש"ך)]]

רמ"א ל – הביא דעת המתירים ודעת האוסרים, ופסק דטוב להחמיר לכתחילה.

ש"ך פסק דמן הדין לא מהני טבילה בכולו שלג שלא הופשר (וכך דעת ראשונים רבים), ורק לענין השלמה מהני.

[נחת"ס - ולכן לאחר שנתמלא הגומא שלג לא יצוק עליה מים חמין כדי להפשיר, כי שלג שלא הופשר אין טובלין בו ונמצא המים חמים השאובים פוסלין את המקוה טרם שנפטר מ' סאה שלג, אלא יניחו על הגומא טס ברזל מלוכלך ונחלים הרבה עד שיופשר השלג ממילא]

אופן חישוב כמות השלג (לדעה המתירה בשלג שלא הופשר):

רמ"א: וכשמשער שיעור המקוה בשלג ימעך חללו תחילה (ולהכי תניא בתוספתא "עיוגולי שלג", דצריך שיהא נכבש יחד וקשה כדי שלא יחסר ממנו כשיהיה נימוח - רא"ש).

¹ ערוה"ש: דין זה הוא רק בשלג וברד וכפור, כמו שכתב בשו"ע, דבמלח וטיט לא שרינן לטבול בהם, דבסוכה יט: מוכח דרך להשלים שיעור המקוה כשר אבל אין טובלין בו.

² פת"ש הביא מי שסובר שאף ה"ר שמעיה לא התיר לטבול בשלג שלא נימוח אלא בשלג שבבקעה או שירדו למקוה ממילא שלא בידים, אבל אם הביאו שלג בידים לכו"ע בעינין שיתפשו עד שיעשו מים.

³ רבינו שמחה כתב סברא כי אי אפשר שכל השלג העולה למ' סאה יגע בבשרה, והב"י חולק דאין צריך שכל המ' סאה יגעו בבשרה.

מקוה שאוב שהגליד

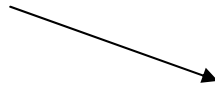
שו"ע לא (ע"פ התוספתא)

מקוה שאוב שהגליד - טהור משום מים שאובים, נימוחו - כשר להקוות (עליו).

"כשר להקוות עליהן":

פירוש א' בסמ"ג – כלומר שמותר להוסיף עליהן מ' סאה כשרים [אך בהם לבדם אי אפשר לטבול] (ונחשב "הגליד ונימוח" כמו "שאובה שהמשיכה").

פירוש ב' בסמ"ג – כלומר שחזרו להיות כמו מי גשמים ומותר לטבול בהן. וכ"פ הש"ך

לפי זה יש להתיר מקוה שנעשה מקרח מלאכותי, וכך מסיק טהרת מים דלרוב הפוסקים יש להתיר.

אך הדרכי תשובה ועוד אחרונים אוסרים מקוה מקרח מלאכותי.

גדרי הכלי הפוסל בשאובים

שלא יהיה מחובר לקרקע

ב"ק סז. (=שו"ע לד)

צינור שחקקו ולבסוף קבעו - פוסל את המקוה, (כי היה עליו שם כלי בתלוש)
קבעו ולבסוף חקקו - אינו פוסל את המקוה.

ובטהרת מים כתב ע"פ הרמב"ם דכל כלי שנעשה לשם קרקע - אין מטמא אפילו קודם שקבעו בקרקע.

שיהיה לו בית קיבול

משנה מקוואות (=שו"ע לה)

המניח טבלא תחת הצינור:

אם יש לה לבזבז (שפה) - פוסלת את המקוה, ואם לאו - אינה פוסלת את המקוה.

ר"ש, רא"ש: היינו שיהא לה שפה מד' רוחותיה, דאי מג' אין זה בית קיבול. **וכ"פ שו"ע לה**

רוקח: אם יש לה שפה מג' רוחות פסולה.

שיהיה נעשה לקבל בו

שו"ע לו: סילון שהוא צר מכאן ומכאן ורחב באמצע, אינו חשוב קבלה לפסול בו המקוה.
היינו: אע"פ שיש לו בית קיבול גדול, כיון שלא נעשה המקום הרחב כדי שיהיה כלי קיבול (אלא כדי שיצאו המים מן המקום הצר בחוזק) אינו פוסל את המקוה משום שאובים.

שו"ע לז: רעפים שמכסין בהן הגגות, אף על פי שיש בהן גומות וחקקים, אינן פוסלין המקוה לפי שלא נעשו לקבל בהם.

שיהיה קיים כדרך קבלתו

משנה מקוואות (=שו"ע לה)

המניח טבלא תחת הצינור...

זקפה לידוח - בין כך ובין כך אינה פוסלת את המקוה.

(כיון דלא קיימא כדרך קבלתה - ר"ש, רא"ש)

שו"ע לה: זקפה על צדה לידוח, אפילו יש לה שפות, אינה פוסלת כיון שאינה עומדת בענין שראויה לקבל; וכגון שהמים ראויים לבא למקוה זולתה, אבל אם אין המים ראויים לבא למקוה זולתה, אפילו זקפה על צדה או כפאה על פיה, פוסלת [ט"ז: כיון שמקבלת טומאה ובעינן שתהיה הוויות המקוה ע"י טהרה].

שיהיה הכלי שלם ולא נקוב

ראה בהרחבה לעיל בסיכום עמ' 12-14.

שיתמלא לדעת

היינו שמילוי הכלי יהיה **לדעת צרכיו**, אבל לא בעינין שיתמלא לדעת לשפכו למקוה.
(ש"ד, ט"ז)

שו"ע לד

אין הכלי חשוב לפסול המים שבו משום שאיבה, אלא אם כן הוא ראוי לקבל קודם שיקבענו **ושיתמלא לדעת**, ואז פוסל בין אם הוא כלי גדול המחזיק ארבעים סאה בלח שהם כוריים ביבש, בין אם הוא כלי קטן ביותר, ואפילו הם כלי גללים, כלי אבנים, כלי אדמה.

שו"ע מא

המניח כלים תחת הצנור לקבל מימיו שיפלו מהם לתוך המקוה, אם הניחם בשעת קשור עבים וקודם שנתפזרו העבים ירדו גשמים ונתמלאו, **חשובים לדעת** והווי שאובין; אבל אם לא נתקשרו העבים בשעה שהניחם, ואח"כ נתקשרו ונתמלאו; או אפילו הניחן בשעת קישור העבים, ונתפזרו, ונשארו שם עד שחזרו ונתקשרו וירדו גשמים ונתמלאו, **לא חשיבי לדעת** ואינם פוסלין; ובלבד שישבור את הכלי או יהפכנו בענין שלא יגביהנו מעל הארץ, שאם מגביהו מן הארץ עם המים, חשובים שאובין ופוסלים את המקוה.

שו"ע מב

המניח קנקנים בראש הגג, לנגבם, וירדו עליהם גשמים ונתמלאו, אע"פ שהיא עונת גשמים, הרי זה ישבור הקנקנים או יכפם; והמים שהיו בקנקנים, כשרים לטבול בהן ואף על פי שכל המים האלו היו בכלים, שהרי לא מילאן בידו; אבל אם הגביה הקנקנים ועירם, הרי כל המים שבהם שאובים.

שו"ע מג

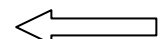
הסייד ששכח עציץ במקוה ונתמלא מים, אע"פ שלא נשאר במקוה אלא מעט והרי העציץ יש בו רוב המקוה, הרי זה ישבור העציץ במקומו ונמצא המקוה כולו כשר. וכן המסדר את הקנקנים בתוך המקוה כדי לחסמן, ונתמלאו מים, אף על פי שבלע המקוה את מימיו ולא נשאר שם מים כלל אלא מים שבתוך הקנקנים, הרי זה ישבור את הקנקנים, והמים הנקוים מהם מקוה כשר.

אין הגבלה על גודל וסוג הכלי

שו"ע לד:

פוסל, בין אם הוא כלי גדול המחזיק ארבעים סאה בלח שהם כוריים ביבש, בין אם הוא כלי קטן ביותר, ואפילו הם כלי גללים, כלי אבנים, כלי אדמה.

[היינו: אף שיצאו מתורת כלי לענין קבלת טומאה, מ"מ כאן פסול לענין שאובין]

כל הנ"ל זה אם נפלו למקוה מעצמם,
אבל אם המים באו ע"י אדם למקוה – ראה לעיל בסיכום בעמ' 17.

וכך נפסק בשו"ע לט: זה שאמרו שכל שאינו עשוי לקבל את המים אינו פוסל את המקוה, לא אמרו אלא כשנפלו מתוכן למקוה מעצמן; אבל אם נתנם אדם למקוה, הרי זה פוסל; שכל על ידי אדם, אפילו זילף בידיו וברגליו ואפילו עובר במים ונזדלפו מאליהם ברגליו למקוה, פסלוהו...

הוצאת מים בכלי מהמקוה כדי לנקותו

שו"ע מ (ע"פ רא"ש ומרדכי) : (ראה לעיל עמ' 13-14)

כלי שניקב בשוליו, אפילו כל שהוא, אינו חשוב כלי לפסול המקוה ... הילכך הרוצה לשאוב מים מהמקוה לנקותו, וירא שמא יחזרו מהכלי שמוציאין בו המים ג' לוגין למקוה, אחר שחסרו מ' סאה, ויפסלוהו, **יקוב הכלי** בשוליו כל שהוא, ואז לא יחשבו המים שבו שאובין.

רמ"א : (ראה לעיל עמ' 18)

לכתחלה - ... **לכתחלה יש להחמיר** לנקוב הכלי ששואבין בו [ש"ך : נהגו לנקבו ככונס משקה] ... **בדיעבד** - אם אין הכלי גדול כל כך שבודאי יפלו שם ג' לוגין שאובין, אלא שיש לחוש שמא נפלו בזה אחר זה וכיוצא בזה, אזלינן לקולא ; דספיקא דג' לוגין שאובין הוי ספיקא דרבנן, ואין לחוש בדיעבד.

תוס' וסמ"ק כתבו דכששואבים את המקוה בכלים לנקותו אין לחוש אפילו אם נשתייר קצת מהמים במקוה ואפילו נפלו מהכלים ג' לוגין דמסתמא לא נפלו ג' לוגין משלשה כלים שמה שנופל מן הכלי אינו עולה כי אם מעט בכל פעם והוי כמו מד' או מה' כלים, וסיימו דמ"מ טוב לנקוב אותה למטה מחשש שמא יפלו ג' לוגין ויפסלוהו, **וכ"כ בתשובות לרמב"ן** דמן הסתם לא נפלו ג' לוגין מג' כלים אלא מיותר ואף אם תאמר שהוא ספק הוה ספיקא דרבנן לקולא דשאובה דרבנן.

מה הדין במעייין? (ראה לעיל עמ' 16 בחצי התחתון)

שו"ע טו, מ

פסק כשיטת **הר"מ והרא"ש ועוד** דמעייין אינו נפסל כלל במים שאובים.

ולכן **לא צריך לנקוב** הכלי ששואבין בו.

רמ"א מ

פסק דלכתחילה **יש להחמיר כמרדכי (בשם דעה אחת)** שמעייין כל שהוא (שאין בו מ' סאה) **כן נפסל** בג' לוגין מים שאובים.

ולכן **לכתחלה יש להחמיר לנקוב** הכלי ששואבין בו, אף במעייין, ואם לא עשו כן ושאובו בכלי שלם ונפלו שם שלשה לוגין שאובין ונפסלה המקוה ורוצין לנקותה ולהכשירה, אם אפשר לפקוק¹ נקבי הנביעה בקלות טוב להחמיר ולעשות כן ; אבל אם יש טורח גדול בדבר, או בדיעבד שלא עשו כן, יש לסמוך אמקילין דסוברין דאין שאיבה פוסלת במעייין, כי כן עיקר.

¹ **כתב הב"ח** דמותר לפקוק אפילו במטלנית המקבל טומאה, אפילו למאן דאוסר לקמן סעיף נ' שאני הכא שהסתימה אינו אלא לנגב המקוה, **דלא כט"ז** שסובר דמאן דאוסר בסעיף נ' אוסר גם כאן. (באר היטב)

מדוע נקב מועיל והרי מכל מקום בא ע"י אדם למקוה? (ראה לעיל עמ' 17 בחצי העליון)

הש"ך והט"ז הקשו מה מועיל הנקב שיקוב בתחתית הכלי, והרי מכל מקום בא ע"י אדם למקוה ובזה פוסל אפילו בלא כלי.

הש"ך תירץ דאם לא ניחא ליה שיפלו המים נחשב כממילא ואף ע"י אדם אינו פוסל, וע"כ הכא כיון ששואב המים מהמקוה ודאי **לא ניחא ליה** שיפלו המים למקוה וע"כ אינו פוסל.

אך הט"ז סובר דאף בלא ניחא ליה פוסל, ולכן תירץ דכל שניקב הכלי אין חשש מחמת שבא מידי אדם דכיון שהמים בכלי נשפכים תמיד ממנו לתוך המקוה דרך הנקב **אמרינן גוד אחית**² והוא כאילו לא הופסקו והוא חיבור וע"כ אין שם שאובים עליהם דכיון דלא הופסקו מעולם לא באו מעולם לכלל פסול.

והקשה הט"ז איך יעשה כל המקוה לכתחילה ע"י כלי זה, שהרי למרות שאין כאן בעיה של שאובים (כי אמרינן גוד אחית), הרי יש כאן בעיה שהמקוה לא נעשה בידי שמים ואנן בעינן דומיא דמעין בידי שמים (ראה לעיל עמ' 17). ותירץ דצריך לומר דמיירי שמביאם ע"י המשכה למקוה, ואע"ג דבהמשכה פוסל ברוב הני מילי בהמשכה בשאובים אבל הכא מדובר בהמשכה בלא שאובים ובזה מותר אפילו בהמשכת כל המקוה.

² ואף לרמב"ם והשו"ע בסעיף ס"ב דסבירא להו דלא אמרינן גוד אחית, יש לומר דזה דוקא בחסר המקוה ממי סאה ע"י טבילת הראשון שזהו איסור דאורייתא משא"כ כאן לענין שאוב דהוא מדרבנן עד רובא איכא למימר דמודו.

טהרת שאובים בהמשכה

משנה מקוואות ד/ד

מים שאובין ומי גשמים שנתערבו בחצר ובעוקה ועל מעלות המערה (ומשם נמשכו וירדו למקוה) : אם רוב מן הכשר – כשר, ואם רוב מן הפסול – פסול, מחצה למחצה – פסול. אימתי? בזמן שמתערבים עד שלא יגיעו למקוה. היו מקלחין בתוך המים (ולא נתערבו קודם אלא כל אחד בפני עצמו) : אם ידוע שנפל לתוכו ארבעים סאה מים כשרים עד שלא ירד לתוכו שלשה לוגין מים שאובין כשר ואם לאו פסול.

תוספתא מקוואות

ראביי אומר : גג שיש בראשו כ"א סאה של מימי גשמים - ממלא בכתף ונותן לתוכו י"ט סאה ופותקן ומערבן בחצר.

תמורה יב.-יב:

... דתניא ר' אליעזר בן יעקב אומר : מקוה שיש בו כ"א סאה מי גשמים, ממלא בכתף י"ט סאה ופותקן למקוה והן טהורין, שהשאיבה מטהרת ברבייה ובהמשכה...
א"ר יוחנן : שאובה שהמשיכה כולה - טהורה ...

לאיזו כמות מים שאובים מועילה המשכה?

ר"ף (ע"פ הר"ן), ר"ש, מקצת חכמי מערב (הובא ברמב"ם) : אפילו כל המ' סאה שאובין נמשכו למקוה – כשירה. [כפשט דברי ר' יוחנן]

רב אחא משבחה, רמב"ם, ראב"ד, רשב"א ועוד : המשכה מועילה רק אם רוב המים הם מי גשמים [בעינן רביה והמשכה]. [כראבי"ן]

רש"י, רשב"ז : בעינן דוקא כ"א סאה ממי גשמים.

רמב"ם, ריב"ש : בכ' סאה ומשהו מי גשמים סגי. וכ"פ שו"ע מד

ראב"ד : אם המשיך בכוונה – מועילה המשכה רק אם רוב המים הם מי גשמים, אם המשיך שלא בכוונה – מועילה המשכה אפילו אם כולו שאוב. וכ"פ ש"ך

האם זה משנה אלו מים הגיעו ראשונים למקוה?

ר"ש : אין חילוק אם קדמו הכשרים תחילה ואח"כ באו השאובים בהמשכה או אם קדמו השאובים בהמשכה ואח"כ באו הכשרים.

רמב"ם (ע"פ דקדוק הב"י) : דוקא אם קדמו הכשרים תחילה ואח"כ באו השאובים בהמשכה הוא דמכשרין אבל להפך לא. וכ"מ בפשטות משו"ע מד וכ"פ רמ"א מד

והוסיף הש"ך דאף אם המשיך למקום אחד שאובים פחות מכ' סאה ואח"כ נפלו שם מי גשמים יותר מכ' סאה ופתח את הצנור ונמשך הכל למקוה, פסולה.

המשך שיטת הרמב"ם (וביאור שיטת ר' יוחנן):

הרמב"ם כתב גם: "וכן גג שהיה בראשו כ' סאה ומשהו מי גשמים ומילא בכתפו ונתן לתוכו פחות מכ' שנמצא הכל פסול ופתח הצינור ונמשכו הכל למקום אחד הרי זה מקוה כשר שהשאוה שהמשיכוה כולה כשירה הואיל ויש שם רוב מהכשר", וכ"פ שו"ע מד

ולכאורה קשה שהרי כמובא לעיל הרמב"ם פסק כראב"י דבעינן רביה והמשכה והכא פסק כר' יוחנן דשאוה שהמשיכוה כולה כשירה.

ומבואר בב"י דהרמב"ם פוסק גם כר' יוחנן אך מפרש פירוש אחר בר' יוחנן, והיינו דה"ק דאע"פ שנפלו הי"ט שואבים לתוך הכ"א כשרים שלא בהמשכה ונמצא הכל פסול, כיון שחזר והמשיכן הוכשרו (היינו דגם לר' יוחנן בעינן רביה והמשכה אלא דמועיל אף אחר שנפסלו), כתוספתא.

בתוס' מובא ביאור ששאוה שהמשיכוה כולה היינו שאם המשיכו מ' סאה למקוה או למקום כלשהו לא מעלים ולא פוסלים (והוא כאילו אינם) ואם יתווספו מי גשמים מ' סאה – המקוה יוכשר. רעק"א נוטה לקבל גם את דעת התוס' להלכה, וכן הפרישה, ואילו הט"ז פוסל בזה.¹

[נמצא אם כן 3 פירושים בדעת ר' יוחנן: (1) פשט דבריו (2) רמב"ם (ע"פ ב"י) (3) תוס']

שיעור ההמשכה:

רשב"א, רשב"ץ: אין לה שיעור ואפילו כל שהוא.

ר"י, הגהות סמ"ק, ריב"ש: מג' טפחים ולמעלה. [כיוון שפחות מג' טפחים הוי כלבד]

וכ"פ שו"ע מה

מקום ההמשכה:

ראב"ד: אין המשכה מועלת אלא ע"ג קרקע או ע"ג צינור שלא היה עליו שם כלי בתלוש, אבל אם המשיך ע"ג כלים אפי' כלי גללים וכיוצא בהם לא הוי המשכה (אפילו שהם כלים שאינם פוסלים את המים להיות שאובים, מ"מ אינם מכשירים את השאובים בהמשכה ואי"כ לא היה עליהם שם כלי בתלוש).

רא"ם, רוקח ועוד: אין המשכה מועלת אלא ע"ג קרקע הראויה לבלוע, והטעם דאז המים נבטלו אגב הקרקע וכאילו באו מתמצית הקרקע ונתבטל מהם שם שאובין, אבל המשכה ע"ג רצפת אבנים או נסרים שאינם ראויים לבלוע (וכל שכן ע"ג דף או כלי אע"פ שאינו פוסל את המקוה) הוי כמו שמונחים בכלי ולא נתבטל מהם שם שאובין שהרי א"א לדונם כאילו באו מתמצית הקרקע. וכתב רמ"א מו דטוב להחמיר כדעה זו לכתחילה.

שאלתות, רמב"ם: אף אם המשיכו ע"ג צינור שקבעו ולבסוף חקקו שאינו ראוי לבלוע הוי המשכה, רק שיהיה מדברים שאינם פוסלים את המקוה.

¹ אמנם יש לציין, שרעק"א, פרישה וט"ז עסקו במקרה שנמשך למקוה ריקנית מיעוט שאובים ואח"כ ירדו מ' סאה כשרים, ואילו תוס' עסק אפי' במקרה שנמשך למקוה מ' סאה שאובין ואח"כ ירדו וכו'. ואולי יש לחלק בין המקרים.

דין הוייתו על ידי טהרה

משנה פרה

נתן ידו או רגלו או עלי ירקות (הראויים לאכילה ומקבלים טומאה) כדי שיעברו המים לחבית פסולים (לקידוש), עלי קנים ועלי אגוז (דאינם ראויים לקבל טומאה כלל) כשרים. זה הכלל: דבר שהוא מקבל טומאה פסול ודבר שאינו מקבל טומאה כשר.

זבחים כה:

אמר קרא "אך מעיין ובור מקוה מים יהיה טהור" הוייתו ע"י טהרה תהא.

משנה מקוואות

הזוחלין כמעין והנוטפים כמקוה ... ונוטפים שעשאן זוחלין סומך אפילו מקל אפילו קנה אפילו זב וזבה יורד וטובל דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר כל דבר שהוא מקבל טומאה אין מזחילין בו. (הלכה כר' יוסי)

רמב"ם: הרמב"ם מפרש את המשנה במקוואות (נוטפים שעשאן זוחלין וכו') לענין הרישא של המשנה שם (הזוחלין כמעין וכו'), ופירושו הוא שנוטפים היינו כגון מעין שנוטף מההר טיפין טיפין בהפסק ויש לו דין מקוה כיון דמפסיק וע"כ אם רוצה לעשות מהנוטפים האלה זוחלין שיהיה להם דין מעיין ולא מקוה צריך שיזחילן בדבר שאינו מקבל טומאה (ולשיטת הרמב"ם היינו אפילו דבר שאינו מקבל טומאה אלא מדברי סופרים), וכמבואר בשו"ע יג-יד¹, ולא איירי לענין הוייתו ע"י טהרה דלא בעינן הוייתו ע"י טהרה אלא לזב ומצורע וקידוש מי חטאת דבעינן בהו מים חיים אבל שאר טמאים דלא בעינן בהו מים חיים **אפילו הוייתו ע"י דבר המקבל טומאה - כשר**. [וכתב הב"י דיש הוכחה לדעתו מדקתני הדין דהוייתו ע"י טהרה במסכת פרה ולא במסכת מקוואות]

רא"ש ועוד: הרא"ש מפרש את המשנה במקוואות (נוטפים שעשאן זוחלין וכו') לענין דין הוייתו ע"י טהרה **דבעינן הוייתו ע"י טהרה** אף בשאר טמאים, ופירושו הוא שנוטפים היינו מי גשמים הנמצאים במקום אחד ורוצה להזחילן למקום אחר לעשות מהם מקוה וסבר ר' יהודה דמזחילים אפילו במקל וקנה (שאם עשה להם בית קיבול מקבלים טומאה) ואפילו הזב והזבה סומכים המקל והקנה, ולא פוסלים אלא היכא דנתן ידו או רגלו והמים עוברים דרך גופו, ור' יוסי סבר דלא מבעיא זב וזבה אלא אפילו טהור כיון דבר קבול טומאה הוא לא יסמוך במקל, והלכה כר' יוסי.

ר"ש: בעינן הוייתו ע"י טהרה אף בשאר טמאים, אלא דהוא מפרש את המשנה במקוואות (נוטפים שעשאן זוחלין וכו') לענין מקוה שנפרץ על שפתו ומימיו יוצאים וזוחלין ורוצים להעמיד הזחילה ע"י דבר המקבל טומאה ואומרת המשנה דאסור, ויוצא לשיטתו **דאפילו להעמיד זחילה אסור ע"י דבר המקבל טומאה וכ"ש דלעשות מקוה אסור ע"י דבר המקבל טומאה**.

רא"ם: מעיין המקלח דרך דבר המקבל טומאה יצא מתורת מעיין מים חיים ויש לו דין מקוה ואינו מטהר בזחילה אל באשבורן.]

¹ שו"ע בסעיפים יג-יד הביא את שיטת הרמב"ם בביאור המשנה דנוטפים שעשאן זוחלין, ובסעיפים מח-מט הביא את שיטת הרא"ש בביאור המשנה הזו, והטעם הוא דשניהם מחמירים כל אחד בענין אחר וע"כ פסק כשניהם להחמיר.

פרטי דינים נוספים בדין הוייתו על ידי טהרה:

- **שו"ע מח (ע"פ הרא"ש):** הבא להמשיך מים למקוה, צריך שלא יהא בדבר המקבל טומאה, כגון ... וכן סילון של מתכת, אסור להמשיך בו מים למקוה, שמקבל טומאה; והוא שיהיו המים נופלים להדיא מדבר המקבל טומאה לתוך המקוה, אבל אם נופלים על שפתו בחוץ, ונמשכין לתוכו, או שמחבר לפי הסילון של אבר צנור קטן של עץ או של חרס (חת"ס: אפילו ארכו פחות מג' טפחים) שהמים מקלחין ממנו למקוה, כשר.
- **שו"ע מח (ע"פ הרא"ש):** אם הסילון של מתכת מחובר לקרקע **נדגו"מ**: והיינו בנעשה הסילון מתחתו על דעת לקבעו בקרקע] ... כשר, שהרי אינו מקבל טומאה, לפי שהוא בטל אגב קרקע. (ואין חילוק בין אם טמון תחת הקרקע או לא).
- **ש"ך ע"פ שו"ע לה:** הבא להמשיך מים למקוה צריך שלא יהא בדבר המקבל טומאה – ומיירי שהוא בענין שאין המים ראויין לבא למקוה זולת ע"י המשכה זו בכלי שמקבל טומאה הלכך אע"פ שהוא כלי שאינו עשוי לקבלה כיון שהוא מקבל טומאה פוסלת, אבל אם המים ראויין לבא זולתו אינה פוסלת אא"כ נעשה לקבלה. [משא"כ בשאובים דפוסלים בכל מקרה]
- **בב"י בבדק הבית** משמע דסובר דפסול הוייתו ע"י טומאה הוא אפילו בדבר שאינו מקבל טומאה אלא מדרבנן.
- **אך בדרישה** הקשה עליו וסובר דפסול הוייתו ע"י טומאה הוא רק בדבר שמקבל טומאה מהתורה (וכך דעת הרא"ש), **וכ"פ ב"ח ועט"ז**. [וכך גם משמע מלשון השו"ע בסעיף מח ("לא יאחזו בידו דף ויעבירם עליו אלא יניח הדף (=פשוטי כלי עץ) בקרקע"י)] (ועיין ש"ך ס"ק ע"ו וק"ד)

מה הדין אם ממשיך ממעיין או ממקוה?

רא"ש: כל הדין הנ"ל (של הוייתו ע"י טהרה) זה בממשיך מי גשמים בעלמא, אבל אם ממשיך ממעיין או ממקוה **שרי אפילו ע"י דבר המקבל טומאה** דחשבין לזה המקוה שממשיך המים לתוכו כאילו הוא מחובר למעיין או למקוה שממשיך המים משם ונטהר בהשקה² (וכמו הדין במקוה שאוב).

פרישה: דווקא בעודם מחוברים ולא נפסק הקילוח.

ש"ך: דין השקה דסילון דהכא הוא כמו דין ההשקה בסעיף נ"ב דמועיל ההשקה אפילו נפסק הקילוח אח"כ [ראה להלן בסיכום עמ' 42].

רשב"א ועוד: לא מחלקים בין ממשיך מי גשמים בעלמא לממשיך ממעיין או ממקוה.

שו"ע מט הביאי בסתמא את שיטת הרא"ש, ואח"כ כתב: "ויש מי שאינו מחלק בכך".

² **ש"ך:** ולא דמי לממשיך מים מן המעיין לכלי שנפסלו אפילו היוצאים חוץ לכלי לעיל סעיף ח' ולא מהני להם חיבורם דהתם הכלי יש לו בית קיבול ונפסלו משום שאובים משא"כ הכא דליכא אלא משום דבר המקבל טומאה שפיר מהני ליה השקה. **ט"ז:** בסעיף ח' הטעם משום גזירה.

סיכום ההבדלים בין פסול מים שאובים לבין פסול הוייתם ע"י טומאה:

1. בהוייתו ע"י טומאה אם יכולים המים לבוא שלא ע"י דבר המקבל טומאה כשר [כגון אם שטח על הגג בגד המקבל טומאה והמים עוברים עליו אינו פוסל המקווה], משא"כ בשאובים דאפילו היו יכולים לבוא שלא ע"י כלים פסול.
2. בשאובים בעינן המשכה ג' טפחים, ובהוייתו ע"י טומאה לא (ע"פ החת"ס).
3. בשאובים בהמשכה בעינן שיקדמו במקוה רוב כשרים, ובהוייתו ע"י טומאה בהמשכה אפילו כל המקוה נעשה כך כשר.
4. בשאובים בהמשכה מחמיר הרמ"א שילכו דרך מקום שיכול לבלוע, משא"כ בהוייתו ע"י טומאה.
5. הוייתו ע"י טהרה הוא דאורייתא, וע"י אדם (=שאובים) הוא מדרבנן.
(אך ראה לעיל בסיכום בעמ' 7 וב"טהרת מים" עמ' קיא)
6. הוייתו ע"י טומאה במעוטו מצטרף להשלים מ' סאה, וע"י אדם פחות מג' לוגין אין מצטרף להשלים מ' סאה [אך הוייתו ע"י טומאה פוסל בג' לוגין כמו שאובים].

(ע"פ "טהרת מים" עמ' קיא-קיב, ומומלץ לעיין שם בכל הפרק)

מקוה שנסדק אחד מכתליו

פסול זוחלין¹

רמ"א ב (כב"י בשם מהרי"ק ותה"ד): זחילה פוסלת במקוה מהתורה.

פנ"י, חת"ס בשם כמה ראשונים: זחילה פוסלת במקוה מדרבנן.

מקוה שנסדק אחד מכתליו והמים יוצאין דרך הסדק [זחילה למעלה/למטה ממי' סאה"]

מרדכי: אפילו אם ישארו מי' סאה אחר שיצאו המים שמהסדק ולמעלה דרך הסדק - פסול משום זוחלין, דכיון שהמים העליונים ננערים לצאת חשוב כולו כזוחלין.

ופסק רמ"א נ שיש לחוש לדבריהם לכתחילה
מלשון הב"ח משמע דיש להחמיר אף בדיעבד

רא"ש (ע"פ הטור²), רבינו ירוחם: אם ישאר במקוה מי' סאה אחר שיצאו קצתן דרך הסדק - כשר, אפילו שהוא זוחל מלמעלה, כיון דעיקר המקוה אינו זוחל, ואם לאו - פסול.

וכ"פ שו"ע נ³

רמב"ם: כשר במקרים הנ"ל (אפילו אם לא ישארו בו מי' סאה אחרי שיצאו קצתן דרך הסדק), כי פסול זוחלין זה רק לגבי מה שזוחל בפועל, ולא לגבי מה שעתיד לזחול.

גודל חריץ המקוה:

לשיטת הרמ"א בסעיף נ' צריך שחריץ המקוה יהיה גדול כל כך בענין שכשיכנס אדם לתוכה לטבול לא ישפכו מן המים חוצה ולא כלום ואף אם יהיה בתוכה אלף סאין לא מהני לה (מעיל צדקה). [אך ראה בהערה⁴]

ולשיטת השו"ע בסעיף נ' אין צורך בכך, וכך פסק במפורש בסעיף א: "וצריך שיהיה החריץ שבו המים גדול יותר משיעור זה (של מי' סאה) שכשתכנס הטובלת ויתפחו המים ישארו שם מי' סאה", ומשמע שלא אכפת לו שיזחלו החוצה המים שמעל שיעור מי' סאה (פת"ש).

¹ ראה בטהרת מים (עמ' כד-כז) שהאריך בכך, והביא אף שיש סוברים ש"זחילה למעלה מן השיעור" [היינו: במקרה שיישארו מי' סאה אחר שיצאו המים שמהסדק ולמעלה דרך הסדק] וכן בזחילה דרך כותל - לכו"ע הוי מדרבנן.

² בטהרת מים (עמ' לז) כתב שכשיטת המרדכי כך גם פירש הרא"ש בראשונה את דברי הר"ש, וכשיטת רבינו ירוחם כך פירש הרא"ש ש"נכון יותר" לפרש בדברי הר"ש, אך דעת הרא"ש בעצמו היא כשיטת הרמב"ם (כי את משנת "נוטפין שעשאן זוחלין..." הרא"ש פירש אחרת מהר"ש כמובא לעיל בסיכום בעמ' 32).

³ וכתב בשמלה דלמחבר מותר לטבול אפילו לכתחילה בזוחלין שלמעלה מן השיעור [ולא רק במי' סאה שעתידין להישאר], דס"ל דכל שיש מי' סאה באשבורן נטהרין זוחלין בהשקה.

⁴ אמנם לכאורה לפי הש"ך ס"ק קכ (מובא להלן) לא מיקרי זחילה ולכן אין צורך שחריץ המקוה יהיה גדול כל כך.

זחילה שאינה ניכרת:

שו"ע נא (ע"פ רשב"א): [כל הדין הנ"ל הוא רק בזחילה הניכרת, אבל] אם ניקב המקוה ומימיו נוטפים מעט מעט או נבלעים בקרקע מעט מעט כשר לפי שאין זחילתן ניכרת [ואם אי אתה אומר כן אין לך מקוה מים כשר, שהקרקע מתחלחל וכולע מעט מעט].

זחילה שחוזרת לאחור:

רמ"א נ: אין יציאת המים קרוי זוחלין אלא כשאין חוזרין למקוה, אבל כשיוצאין מעט וחוזרין שם לא מקרי זחילה.

זחילה מכח אדם:

ש"ך ס"ק ל: לא שייך זוחלין אלא כשזוחלין מעצמם, וכן בסדק המים זוחלין מעצמן דרך הסדק והולכין ושוב אינם שבים ללכת, אבל אותם שיצאו על שפת המקוה מכח אדם הטובל שמתוך כך נתמלאו ויצאו על שפתם וכשיצא הטובל משם יחזרו המים למקומם הראשון ודאי דבכה"ג לאו זוחלין הן. **אך בש"ך ס"ק קכ משמע** שבזחילה מחמת אדם הטובל בהם לא מיקרי זחילה אף אם יוצאים לחוץ ולא חוזרין למקומם הראשון [אא"כ לא ישארו במקוה מ' סאה דאז בעינן שיחזרו למקומם הראשון], וכתב בטהרת מים שמכאן נראה שמה שכתב הש"ך בס"ק ל' גם את התנאי שהמים חוזרין [אפילו אם ישארו במקוה מ' סאה] לא כתב אלא לרווחא דמילתא, ולדינא אפילו אין חוזרין כשר כשהזחילה היא ע"י אדם [אם ישארו במקוה מ' סאה] [ובניגוד לדעת השמלה שהוכיח מהריב"ש דדוקא בחוזרין אינה זחילה].

מה הדין במקוה שבא ממעיין?

מהרי"ק: כל הדין הנ"ל הוא דוקא במקוה שאינו בא ממעיין, אבל במקוה שבא ממעיין **אע"פ שנפסק** מקור נביעת המעיין יש להכשירו דכיון שאתה מחשיב המים כזוחלין ע"י הסדק א"כ עדיין שם מעיין עליו ומטהר בזוחלין.

[המהרי"ק לשיטתו (הובא לעיל בסיכום בעמ' 15) דהיכא דאכתי לא נחו המים אע"פ שנפסקו מהמעין יש להם דין מעיין, אך הש"ך פסק כראב"ד ורשב"א שחולקים וסוברים דבכל ענין מיד שהופסקו מהמעין אף אם לא נחו יש להם דין מקוה]

אך מ"מ אין ראוי כל כך להכשיר המקוה מטעם זה דיש לחוש שמא תפסוק הזחילה משני הצדדים הן ממוצאן הן ממבואן כגון אם יחסר המקוה ולא יגיעו המים עד הסדק ואז פסק ממנו שם מעיין.

רמ"א נ: וכל זה דוקא שאינה באה ממעיין אבל אם היא באה ממעיין אין לחוש לזחילתה.

ש"ך: לכאורה משמע דר"ל דאם באה ממעיין אע"פ שהופסק המעיין דין מעיין עליה לטהר בזוחלין כדאיתא במהרי"ק ... אבל בס"ק ל' הקשיתי על דברי מהרי"ק דכשהופסק המעיין שוב אין שם מעיין עליו וא"כ י"ל דמירי הכא דעדיין בא ממעיין ושלא תאמר כיון דבמקוה הוא במקום מכונס נחוץ לזחילתה קמ"ל.

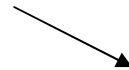
סתימת הנקב בדבר המקבל טומאה:

[ראה בסיכום לעיל עמ' 32]

ר"ש: מפרש את המשנה במקוואות (נוטפים שעשאן זוחלין וכו') לענין מקוה שנפרץ על שפתו ומימיו יוצאים וזוחלין ורוצים להעמיד הזחילה ע"י דבר המקבל טומאה ואומרת המשנה דאסור ("כל דבר שהוא מקבל טומאה אין מזחילין בו"), ויוצא לשיטתו דאפילו להעמיד זחילה **אסור ע"י דבר המקבל טומאה** (וכ"ש דלעשות מקוה אסור ע"י דבר המקבל טומאה).

רא"ש ועוד: לא מקבל את פירוש הר"ש, אלא סובר דגדר הוייתו ע"י טהרה היינו דהבאת המים למקוה צריך שיהיה ע"י טהרה, אבל מניעת המים שלא יצאו ממנו **מותר שיהיה ע"י דבר המקבל טומאה**, וע"כ אפשר לסתום את הסדק שבכותל גם ע"י דבר המקבל טומאה [ומפרש את המשנה במקוואות (נוטפים שעשאן זוחלין וכו') לענין דין הוייתו ע"י טהרה].

שו"ע נ הביא ב"סתם" את דעת הר"ש, ואח"כ הביא ב"יש מי שמתיר" את דעת הרא"ש.

נו"ב: אך מניעת הפסול שעתיד לבוא לא מקרו זה הווייתו ע"י דבר המקבל טומאה. [ולכן אם קבעו נסרים בקרקעית המקוה והנסרים קבועים ביתדות של ברזל, יש להקל כיון שהמקוה לא נפרץ ואין הנסרים גורמים שום טהרה אלא מניעת הפסול שעתיד לבוא]

עירוב והשקת מקוואות

(1) דין עירוב ע"י נקב:

משנה מקוואות ו/ז: עירוב מקוואות **כשפופרת הנוד** כעביה וכחללה כשתי אצבעות חוזרות למקומן, ספק כשפופרת הנוד ספק שאינה כשפופרת הנוד פסולה מפני שהיא (הטבילה) מן התורה... כל שיעמוד בשפופרת הנוד ממעטה...

משנה מקוואות ו/ח: מטהרים את המקוואות העליון מן התחתון והרחוק מן הקרוב... ומושכו ומשיקו אפילו **כשערה** דיו...

שיעור הנקב:

רשב"א, ר"ש: הא דבעינן כשפופרת הנוד היינו דוקא להכשיר מקוה חסר מן השלם (ובזה מדובר במשנה ז) אבל להכשיר מקוה שאוב ממקוה שלם שאינו שאוב אע"פ שאינו משיקן אלא כשערה כשר לפי ששאוב אינו פוסל אלא מדבריהם הם הקילו בו בכך שאע"פ שמי ההשקה אינם רואים פני האויר ואע"פ שאין משיקות אלא כשערה כשר (ובזה מדובר במשנה ח).

וכ"פ שו"ע נב-נג

רא"ש: בכל עירוב מקוואות, אפילו דשאוב ואינו שאוב, צריך נקב כשפופרת הנוד (והיינו לשיטתו שהוא סובר דכולו שאוב הוה מדאורייתא - ראה לעיל בסיכום בעמ' 7).

וכ"פ רמ"א נג

ש"ד: אך במקרה שהמקוה היתה רובה כשירה ומקצתה שאובה, כגון שנפלו לתוכה ג' לוגין מים שאובים, כיון דבזה הוי מדרבנן לשיטת הרא"ש - סגי בכשערה (ובזה מדובר במשנה ח). [ולפי"ז לכל חד כדאית ליה לפסול דרבנן בכשערה ולדאורייתא כשפופרת הנוד]

צירוף נקבים דקים לשיעור כשפופרת הנוד:

שו"ע נב (ע"פ מרדכי בשם ראבי"ה): אם יש נקבים דקים הרבה מצטרפין לכשפופרת הנאד אם המקוה האחד שלם והשני חסר [ומותר לחפור מקוה בצד הנהר ולטבול בה אע"פ שאין בה מ' סאה דהא ארעא חלחולי מחלחלת והואיל והוא סמוך לנהר ואנו רואין החלחולים שביניהם שהמים באין מן הנהר דרך החלחול דהיינו מנקבים דקים שבקרקע הוי חבור - רמ"א], אבל אם שניהם חסרים אין הנקבים הדקים מצטרפין לכשפופרת הנאד [וה"ה אם חלק מקוה בסל או בשק אם אין שיעור מקוה בצד אחד פסול - רמ"א].

חכם צבי ולבושי שרד חולקים על השו"ע ולדעתם בכל מקרה נקבים דקים לא מצטרפים לשיעור שפופרת הנוד. (ועיין בפת"ש ס"ק לח)

(2) דין עירוב ע"י סדק:

שו"ע נד (ע"פ משנה מקוואות ו/ט): כותל שבין ב' מקוואות שנסדק מצד זה לצד זה אפילו כל שהוא לשתי – מצטרף לערב שני המקוואות להכשירם, ואם לערב – אינם מצטרפים עד שיהא במקום אחד כשפופרת הנאד.

שתי, ערב:

רא"ש, ר"ש: שתי היינו מצד זה לצד זה, וערב היינו מלמעלה למטה.

רמב"ם, ראב"ד: שתי היינו מלמעלה למטה, וערב היינו מצד זה לצד זה.

שיעור הסדק בשתי:

רמב"ם: כל שנסדק לשתי, כיון שכל הכותל נסדק לשתי, אפילו אם לא מצטרף כל הסדק לשפופרת הנוד המקוואות מצטרפין.

ר' ירוחם: אפילו נסדק לשתי - אם מצטרף כל הסדק לשפופרת הנוד מצטרפין, ואם לאו לא מצטרפין.

ש"ד, ט"ז: יש להחמיר כתרווייהו, ולכן בין באורך בין ברוחב צריך כשפופרת הנוד במקום אחד.

(3) דין עירוב ע"י פירצה בראש הכותל:

שו"ע נד (ע"פ משנה מקוואות ו/ט): ואם נפרץ הכותל זה לזה על רום כקליפת השום ועל רוחב כשפופרת הנאד – כשרה. (כיון שהפירצה רואה את האויר והכל רואים שנתערבו המקוואות סגי בכך)

(4) דין עירוב ע"י שהמים עוברים מעל כותל שלם בלא פירצה:

ר"ש ועוד: בזה אין צריך כקליפת השום וסגי בטופח על מנת להטפוח.

רמב"ם ועוד: אין חילוק בין פירצה לכותל שלם, ולעולם בעינן למעלה כקליפת השום.
וכ"פ הש"ך

רוחב קילוח המים (במקרים 1-2-3):

ר"ת ועוד: יש חילוק בין שיעור הנקב או הפירצה לשיעור המים העוברים בנקב או בפירצה, והיינו דשיעור הנקב צריך להיות כשפופרת הנוד אבל שיעור המים הצפים בתוך הנקב **סגי בטופח על מנת להטפח**, וכן שיעור גובה הפירצה צריך להיות כקליפת השום אבל שיעור המים הצפים בתוך הפירצה **סגי בטופח על מנת להטפח**.

ר"ש ורוב הראשונים: בין בנקב ובין בפירצה – שיעור המים העוברים צריך להיות כשיעור הנקב או הפירצה בין לשפופרת הנוד בין לקליפת השום. **וכ"פ רמ"א נב**

ראב"ד: הנקב צריך להיות מלא יותר מחצי.

נסתם הנקב לאחר שנתערב (בכל המקרים):

רבינו ירוחם בשם י"מ: אם אחר שנתערב נסתם הנקב – חוזר הפסול לפיסולו כבתחילה קודם שנתערב. **וכתב הש"ך** שטוב להחמיר לכתחילה כשיטה זו

רא"ש ועוד: כיון שהוכשר פעם אחת שוב אינו חוזר לפיסולו, והיינו דוקא בעירב הפסול עם שאינו פסול, אבל בעירב החסר עם השלם פשוט שאחר שנסתם הנקב חוזר לקדמותו (דהרי חסר הוא לפנינו). **וכ"פ שו"ע נב**

מקוואות סמוכים של כ' כ' סאה (כשרים ושאוים)

שו"ע נה (ע"פ משנה מקוואות)

שלשה מקוואות שיש בשנים מהם בכל אחד עשרים סאה מים כשרים, ובאחד מהם עשרים סאה מים שאובין, ועומדין זה בצד זה, אם השאוב מן הצד וירדו שלשה וטבלו בהם ומתוך כך נתמלאו ויצאו על שפתם ונתערבו יחד, הוכשרו שלשתם, כיון שפעם אחת היו מחוברים ביחד מ' סאה מים כשרים, ואותם שטבלו בהם, טהורים. ואם השאוב באמצע, שאין שני הכשרים יכולין להתערב אלא על ידו, לא הוכשרו אלא נשאר כמזוהר תחלה ואותם שטבלו בהם לא נטהרו.

שו"ע נו (ע"פ תוספתא)

שני מקוואות של כ' כ' סאה, אחד שאוב ואחד כשר, ירדו שנים והשיקום וטבלו בהם, אפילו אדומים והלבינום או לבנים והאדימום, המקוואות כמות שהיו והטובלים כמות שהיו.

בענין הרישא של סעיף נה:

- המקוואות הוכשרו והטובלים טהורים – לפי שכשנתערבו השניים הכשרים נעשו כמקוה אחד של מ' סאה והוכשר השאוב שנתחבר להם.

ואף דאפשר שנתחבר האמצעי לשאוב שאצלו קודם שנתחבר לכשר לא נפסל בכך, ובענין הטעם לכך כתבו הראשונים כמה סברות:

1. שהרי נתחבר גם לכשר קודם שירדו השאוים לתוכן. (רא"ש)
2. דהולכים להקל בספק שאובים. (ריב"ש)
3. דדרך המשכה נתערבו ולא נפלו מהכלי לכשרים. (רי"ש)
4. מה שנתערב ממנו נתבטל ברוב קודם שירדו למקוה ומים שאובים שנתבטלו חוץ למקוה אין פוסלין. (רי"ש)

- אין הכוונה שהמקוואות כשרים לטבול בהם כמות שהם, שהרי אין בכל אחד מהם כשיעור מ' סאה (שהרי הופסקו אח"כ זה מזה), אלא הכוונה היא שהשאוב נטהר ונעשה כמי גשמים (ואם ימלא אח"כ מי גשמים להשלימו למ' סאה יהיה כשר לטבילה).

- אמנם לכאורה קשה איך הטובלים טהורים הרי לכאורה המים יצאו חוץ למקוה והיו זוחלין ופסול!
ותירץ הש"ד:

1. דמיירי שהג' מקוואות הן מעיינות דמטהרין בזוחלין.
2. לא שייך זוחלין אלא כשזוחלין מעצמם, אבל אותם שיצאו על שפת המקוה מכוח אדם הטובל שמתוך כך נתמלאו ויצאו על שפתם וכשיצא הטובל משם יחזרו המים למקומם הראשון – ודאי דבכה"ג לאו זוחלין הן.¹
3. דכיון שהמקוואות מתערבות זו אל זו מכוח המים שיצאו על שפתם אין כאן זוחלין אלא עירוב מקוואות.

¹ דוקא היכא שאין במקוה מ' סאה בעינן שיחזרו למקומם הראשון, וראה עוד בנושא זה בסיכום לעיל בעמ' 38.

בענין הסיפא של סעיף נה וסעיף נו:

המקוואות כמות שהיו והטובלים כמות שהיו – דכיוון שהשאוב באמצע הרי הוא מפסיק בין הכשרים ואינם מתערבים יחד. והטעם דהמקוואות נשארו כמן שהיו ולא נפסלו ממימי השאוב, הוא מכיוון שעל ידי תערובות ובהמשכה ירדו לתוכן (ש"ך) ומכיוון שכבר נתבטלו ברוב הכשרים קודם שבאו לתוך המקוה (ט"ז).

העמד מקוה שלם על חזקתו

והעמד טמא על חזקתו

אם המקוה נמצא שלם לפנינו:

שו"ע סה (ע"פ הר"ן)

מקוה שהוא מוחזק (ש"ד: לפעמים) להיות מימיו מתמעטים ולעמוד על פחות ממי' סאה (וטבלה בו), צריכה לחזור ולטבול כל זמן שלא ידענו בודאי שבשעה שטבלה היה בו מי' סאה;

אבל אם לא הוחזק להיות מימיו מתמעטין כל כך שיעמדו על פחות מארבעים סאה, אע"פ שפעמים שמימיו עולין ופעמים מתמעטין, **אינה צריכה לחזור ולטבול**; ומכל מקום כשר הדבר לעיין קודם טבילה אם יש בו ארבעים סאה.

אם המקוה נמצא חסר לפנינו:

שו"ע עא (ע"פ משנה במקוואות)

טמא שירד לטבול, ספק טבל ספק לא טבל; ואפילו טבל, ספק יש בו ארבעים סאה ספק אין בו, שני מקוואות אחד יש בו ארבעים סאה ואחד אין בו, טבל באחד מהם ואין ידוע באיזה מהם, **טמא לפי שהטמא בחזקתו עד שיודע שטבל כראוי**.
וכן מקוה שנמדד ונמצא חסר, בין שהיה המקוה ברשות הרבים בין שהיה ברשות היחיד, **כל הטהרות שנעשו על גביו למפרע טמאות**, עד שיודע זמן שנמדד בו והיה שלם.

ט"ז, באר הגולה: דין זה הוא אפילו בטמא טומאה דרבנן (כדעת ר' יוסי במשנה במקוואות).

גר"א: דין זה הוא בטומאה דאורייתא (כדעת ת"ק במשנה במקוואות) וכ"פ הרמב"ם.

מקוה שמימיו מרודדין

[שו"ע א: ... אם הוא רחב יותר ואינו גבוה כל כך - כשר אם יכולה להתכסות כל גופה בהן בבית אחת.]

שו"ע סו (ע"פ משנה במקוואות והרשב"ץ): מקוה שמימיו מתפשטין ואינו יכול להתכסות בו, נותן בו מצד אחד אבנים או חבילי עצים, כדי שיקבצו מימיו אל מקום אחד ויעלו בענין שיוכל להתכסות בו, ובלבד שלא יחלקו כל המקוה; אבל בכלים, פסול. רמ"א: ואפילו אם יכולה להתכסות במים, אם אין המים עמוקים עד טבורה ולמעלה ממנו זרת, לא תטבול בה לכתחלה שמא לא תטבול יפה. מיהו אם אין מקוה אחרת וא"א לתקן, אפילו צריכה להשתטח על פניה מחמת שאין המים עמוקים, אם מתכסה גופה בדרך זה בפעם אחת, טובלת שם.

מה המעמד של "מקוה שמימיו מתפשטין ואינו יכול להתכסות בו"?

רא"ה: אין עליו תורת מקוה. יש פסול במקוה (באוצר) עצמו.

רשב"א: המקוה מצד עצמו כשר, אלא שיש מגבלה טכנית לטבול בו.

נפק"מ בין הדעות:

1. לרא"ה – אי אפשר להוסיף מים שאובים לאוצר. (וכך גם משמע מהמשנה במקוואות שלא כתבה תקנה זו, אלא כתבה רק שניתן לכבוש חבילי עצים וקנים כדי להגביה את המים) לרשב"א – אפשר. (והמשנה במקוואות עסקה כאשר אין אפשרות טכנית להוסיף מים שאובים)
2. לרא"ה – לא יכול להניח כלים בצד המקוה (שכרגע פסול) כדי שיקבצו מימיו אל מקום אחד ויעלו, מהטעם שלא יהיה המקוה ע"י דבר המקבל טומאה (וכ"כ הט"ז). לרשב"א אין זה הטעם (כיון שהמקוה כשר לשיטתו), אלא הטעם הוא כיון דבכלים מן הסתם אין כשפופרת הנוד (וכ"כ הש"ד).

חת"ס חשש לכתחילה לשיטת הרא"ה.

טבילה במקוה מים חמים

ר"ת, ר"ש ועוד : אסור לטבול במקוה מים חמים, משום גזירת מרחצאות.

ראיות לשיטה זו:

נדה סו: - אמר רבא: אשה לא תעמוד על גבי כלי חרס ותטבול סבר רב כהנא למימר טעמא מאי משום גזירת מרחצאות (שדרך מרחצאות לישב ע"ג אצטבאות של אדמה דדמי לכלי חרס ואתי למימר טבילה עולה בהן) ... - וכל שכן שראוי במקרה שלנו לגזור ולאסור.

ברכות כב: - אמר ליה רב חסדא וכי יש טבילה בחמין...

תענית יג: - במאי אילימא בחמין טבילה בחמין מי איכא ... לא נצרכה אלא לחמי טבריא [שבהם מותר לכו"ע לטבול על אף שחמים].

ראבי"ה, ריב"א ועוד : מותר לטבול במקוה מים חמים.

ראיות לשיטה זו:¹

יומא לא: - אם היה כ"ג זקן או איסטניס מחמין לו חמין ומטילין לתוך הצונן כדי שתפיג צינתן.

נדה סח: - דודי חסרת (קדרות להחם בהם חמין) טשטקי חסרת עבדי חסרת (להביא מים ולחמם).

תוספתא: - היו רגליו מלאים אבק... שיפשף או שטבל בחמין טהור.

שו"ע עה פסק שאסור [אך בטהרת הבית הביא עדות שבסוף ימיו חזר בו והורה להתיר].

רמ"א עה הביא את דעת המקילים, והכריע שמכל מקום יש להחמיר אם לא במקום שנהגו להקל ואז אין למחות בידם, ובחמי טבריא מותר לכולי עלמא.

גר"א, ערוה"ש : משמע שפסקו שמותר.²

טבילה בחמין בשבת:

שו"ע או"ח שכו"א : אסור לרחוץ כל גופו ... אפילו במים שהוחמו מערב שבת, בין אם הם בכלי בין אם הם בקרקע ... והני מילי בחמי האור, אבל במי טבריא מותר ...

משנ"ב : לפיכך במקום שנהגין להחם המקוה צריך לזהר שלא יהיה רק פושרין, דאם לא כן אסור לטבול בו (שעה"צ: ומכל מקום יש לסמוך בעת הדחק על הקרבן נתנאל).

שש"כ : בשו"ת דברי חיים מתיר לטבול גם בחמין, דכבר נהגו גדולי דורנו בזה להתיר והנח להם לישראל, ובשו"ת אב"י כתב דמ"מ אסור לשהות במקוה אלא רק לטבול ולצאת מיד.

¹ את הראיה מיומא לא: ניתן לדחות ולומר דכמה דברים התירו במקדש ואסרו בגבולין מדרבנן; את הראיה מנדה סח: ניתן לדחות ולפרש אחרת את הסוגיה; את הראיה מהתוספתא ניתן לדחות ולומר דהתוספתא עוסקת בחמי טבריא.

² ערוה"ש כתב שבימי הרמ"א היו הנשים בריאות ובדוחק אפשר שיכלו לטבול, אבל אם אנחנו היינו מחמירים בזה אז היתה בטלה פו"ר מישראל או היו הנשים באות לידי סכנה.

רחצה לאחר הטבילה

יש אומרים (הובא במדכני) : אסורה לרחוץ במרחץ לאחר הטבילה.

ראיה לשיטה זו:

שבת יד. – הבא ראשו ורובו במים שאובים (לאחר הטבילה) מ"ט גזרו ביה רבנן טומאה ... שבתחלה היו טובלין במי מערות מכונסין וסרוחין והיו נותנין עליהן מים שאובין התחילו ועשאו קבע גזרו עליהם טומאה מאי קבע ... שהיו אומרים לא אלו מטהרין אלא אלו מטהרין.

מרדכי בשם ראבי"ה : מותרת לרחוץ במרחץ לאחר הטבילה.

ואין ראיה מהגמרא בשבת יד. דכל הגזירה שם אינה אלא לתרומה שיהא טמא לתרומה מדרבנן אבל הטבילה עצמה לא פסלו וכ"ש לבעלה דבעלה חולין הוא.

רמ"א עה פסק שאסורה. [אך מותרת להיכנס למרחץ כדי שתחמם עצמה]

גר"א - משמע שפסק שמותרת.

ערוה"ש : הסברה כשיטה המקילה ומ"מ נהגו לאסור.

סעיפים נוספים

שו"ע ט:

כלי טמא שנתן בתוכו כלים אחרים והטביל הכלי, עלתה להם טבילה אף על פי שפי הכלי צר ביותר, שהרי המים נכנסים לו, ומתוך שעלתה טבילה לכלי הגדול עלתה טבילה לכלים שבתוכו; ואם הטחו על צדו והטביל, לא עלתה להם טבילה עד שיהיה פיו רחב כשפופרת הנאד; וכן אם היה הכלי טהור ונתן לתוכו כלים טמאין והטבילן, לא עלתה להם טבילה, עד שיהיה פיו רחב כשפופרת הנאד. רמ"א: ומותר לטבול כלים בסל או בשק, דכיון דאינו מחזיק מים (כי הוא מלא נקבים) עדיף טפי מניקב כשפופרת הנאד.

שו"ע לב:

מקוה שיש בו מ' סאה מים וטיט רך שהפרה שוחה ושוחה ממנו: אם המים צפים ע"ג הטיט - יכולין לטבול אפילו בטיט. אין המים צפים על גבי הטיט - אין טובלין במקום הטיט. אבל במים, טובלין אפילו אין בו מ' סאה אלא ע"י הטיט.

שו"ע לג:

כל שתחלת ברייתו מן המים, כגון יבחושים אדומים, מטבילין בו. ומטבילין בעינו של דג גדול שנימוק שומן עינו בחורו.

שו"ע לו:

צינור שאין לו ד' שפות אינו חשוב כלי וראוי להביא על ידו מים למקוה; ואם חקק בו גומא אחת קטנה קודם שקבעו, אם היא של עץ אפילו אין הגומא מחזקת אלא כל שהוא נעשה כולה על ידה כלי וכל המים שעוברין עליו חשובין שאובים; ואם הוא של חרס, אין החקיקה פוסלתו אלא אם כן היא מחזקת רביעית, ואם נפלו צרורות או עפר בגומא אינו חשוב סתימה לבטלו מתורת קבלה אלא אם כן יהיו מהודקים לתוכה. סילון שהוא צר מכאן ומכאן ורחב באמצע, אינו חשוב קבלה לפסול בו המקוה.

רמ"א: ולכן מותר לעשות מקוואות ע"י צנורות וסלונות של עץ שמביאין מים מן הנהר או שאר מעיין אל המקוה, או צינורות של הגגות; ולא חיישינן שמא נעשה בהן גומא מכח לחלוחית ומקבלים, דלא מיקרו קבלה אף אם היה בהן גומא הואיל ולא עשאו אדם בכונה. ואם המים באים אל הצינור על ידי כלים הקבועים בגלגל והם נקובים בדרך שלא מקרי כלי, מותר לטבול בהן אם יש מ' סאה במקוה; אבל אם אין בה מ' סאה, אין לטבול שם דלא מקרי חבור לנהר ע"י זה.

שו"ע מז :

מקוה **שנובע** ונתייבש בקיץ, והיה בור רחוק ממנו קצת ומלאוהו מים שאובים ונתמלא המקוה מתחת הקרקע מאותם מים שאובים, המקוה כשר כאלו הוא נובע.

באר היטב: כתב הב"ח דהיינו דוקא למ"ד לעיל סעיף מ' דמעין אינו נפסל בשאיבה אבל לדין דמחמירין התם ה"ה הכא עכ"ל. אבל הט"ז והש"ך חולקין עליו וס"ל דכאן כשר לכ"ע שהדבר ידוע שא"א שישארו אותן הגידין בלא מים כלל וכיון דלא איפסק לחלוחית הגידין ונשאר בהם מים קצת נמצא שנטהרה אותה שאיבה ברבייה והמשכה. וכל זה במקוה הנובע דוקא, אבל אם היה מקוה של מי גשמים ונתייבשה לא מהני (שאפשר שכלו לגמרי מחמת החום ונמצא שאין כאן אלא השאובין שנמשכו לחוד ופסול).

שו"ע נז :

כל המעורב למקוה הרי הוא כמקוה ומטבילין בו. גומות הסמוכות לפי המקוה ומקום רגלי פרסות בהמה שהיו בהם מים מעורבים עם מי המקוה כשפופרת הנאד, מטבילין בהם. רמ"א: ולכן כלי המונח בצד המקוה, מנענע בידו המקוה כדי שיעשה גל במים ויעבור על הכלי, ועולה לו הטבילה; ובלבד שלא יעקור הגל ממקומו, אלא יהא מחובר למקוה.

באר היטב: דאם נעקר הגל לא היה מטהר דאין מקוה מטהר בזוחלין אלא באשבורן ואם נעקר לא הוי באשבורן. מיהו דוקא במקוה שאינו נובע אלא נקוו מי גשמים בגומא, אבל מקוה שנובע מים חיים דקי"ל דמטהר בזוחלין ובכ"ש אפילו נעקר הגל היה מטהר הכלי בכ"ש דלכלים לא בעינן מ' סאה כ"כ הב"ח והט"ז, אבל הש"ך חולק על זה ופסק דאף במעין צריך מ' סאה אפילו לכלים דלא אמרו דסגי בכ"ש אלא בגוף המעין במקומו אבל כל שנתלש נהי דמטהר בזוחלין מ"מ לא מטהר בכ"ש.

שו"ע נח :

חורי המערה וסדקי המערה, מטבילין בהם אף על פי שאין המים שבהם מעורבים עם מי המקוה [אלא] בכל שהוא.

שו"ע נט :

עוקה (פי' חפירה) שבתוך המקוה, אם היתה הקרקע המבדלת בין העוקה ובין המקוה בריאה ויכולה להעמיד את עצמה, אין מטבילין במים שבעוקה עד שיהיו מעורבין עם המקוה כשפופרת הנאד; ואם אינה יכולה להעמיד את עצמה, אפילו אינם מעורבים אלא בכל שהוא, מטבילין בהם.

שו"ע ס :

ג' גומות שבנחל, התחתונה ועליונה של כ' סאה, והאמצעית של מ', ושטף של גשמים עובר בתוך הנחל, אע"פ שהוא נכנס לתוכן ויוצא מתוכן, אין זה עירוב ואין מטבילין אלא באמצעית, שאין הנזחלין מערבים א"כ עמדו.

ש"ך : דוקא גשמים, אבל מעיין מערב אף בזוחלין.

שו"ע סא :

הכופת ידיו ורגליו וישב לו באמת המים, אם נכנסו מים דרך כולו, טהור.

שו"ע סב (ע"פ תוספתא) :

מקוה שיש בו מ' סאה מצומצמות, האדם הטובל בתוכו לא יקפוץ לתוכו, שלא יחסרו המים בקפיצתו בתוכו; ולא יטבול בו פעמים זה אחר זה (ט"ז, ש"ך: דשמא בראשונה לא טבל כהוגן שסמך על השניה ובשניה יש לחוש שמא חסרו המים בראשונה).

זה ע"פ ביאור **הרא"ש** לתוספתא,

אך הרמב"ם כתב דין זה אפילו במקוה גדולה, ולא יקפוץ לתוכו מחשש מפני הרואים שסבורים שאינו מכין אלא להקר, וכן הטובל פעמיים יחשבו שאינו טובל אלא להקר.

שו"ע סב:

מקוה שיש בו מ' סאה מצומצמות ... טבלו בו שנים זה אחר זה, **אע"פ שרגליו של ראשון נוגעות במים, השני בטומאתו**, שהרי חסרו המים מארבעים סאה.

שו"ע סג:

הטביל בו בגד עבה שהמים נבלעים בתוכו, **כל זמן שהבגד נוגע במקוה, הוא כשר** אף על פי שזבו ממנו שלשה לוגין למקוה; העלהו ממנו, פסול, שנעשה שאוב מהמים שירדו מהבגד לתוכו; ואם מטביל בו יורה או שאר כלים, מורידן לתוכו דרך פיהן, שלא ינתזו המים כשמכניסן לתוכו ונמצא שהוא חסר, ומעלהו דרך שוליו כדי שלא ישאר בו מהמים ויחסר מהמקוה. **רמ"א:** כל המים שבכלי, וגם שהמים שבכלי יהיו שאובים, ואם יפלו אח"כ למקוה יפסלו אותה מאחר שלא נשאר בה כשיעור מקוה.

ריב"ש הקשה מדוע יש הבדל בדין בין שני הסעיפים הללו, **ותירץ** שבבגד בלוע הרבה מהמים ואינו כמו אדם שאין המים בלועים בעצם חלקיו אלא בשטח גופו וטופח ע"מ להטפח לא הוה חבור.

והטור פסק דגם בדין הראשון **מועילה הטבילה לשני כל עוד רגלי הראשון נוגעות במים**, ואפשר שמדמה לבגד עבה ולית ליה תירוצא דריב"ש.

שו"ע סד:

המטביל כר או כסת במקוה שיש בו מ' סאה מכוונות, כיון שהגביה שפתותיה מהמים נמצאות המים שבתוכן שאובין; כיצד יעשה, מטבילן ומעלן דרך שוליהן. אבל הקופה והשק, מטבילן ומעלן כדרכן ואינו חושש (כיון שהן מנוקבין והמים שבהם לא נעשו שאובין, מאחר שהמים מעורבים דרך הנקבים).

שו"ע סה:

ב' מקוואות, אחד יש בו מ' סאה, ואחד אין בו; נפלו ג' לוגין מים שאובין לאחד מהם ואינו יודע לאיזו מהם נפלו, ספקו טהור מפני שיש לו במה יתלה [ש"ך: דוקא כשהיה רוב מים כשרים במקוה דאל"כ ה"ל ספיקא דאורייתא לדידן דק"ל כולו שאוב אסור מדאורייתא ובדאורייתא לא אמרינן שאני אומר]; היו שניהם פחותים ממ' סאה ונפלו לאחד מהם ואין ידוע לאיזה מהם, כל אחד משניהם פסול שאין לו במה יתלה.

שו"ע עב:

ב' מקוואות שאין בהם ארבעים סאה, ונפלו שלשה לוגין לתוך אחד מהם וידוע לאיזה מהם נפלו, ואח"כ נפלו שניים ואין ידוע לאיזה מהם נפלו, הריני יכול לתלות ולומר: למקום שנפלו ראשונים נפלו שניים; אבל אם בראשונים לא נודע לאיזה מהם נפלו, ובשניים נודע לאיזה מהם נפלו, אין יכול לתלות ולומר: למקום שנפלו שניים נפלו הראשונים. אחד יש בו ארבעים סאה ואחד אין בו, הריני אומר: לתוך של ארבעים נפלו. אחד שאוב ואחד שאינו שאוב, הריני אומר: לתוך של שאוב נפלו.

(ט"ז): בכל סעיף זה הטעם הוא מפני שספק ג' לוגין הוה ספק דרבנן [אבל בדאורייתא לא אמרינן "שאני אומר"]

שו"ע עג:

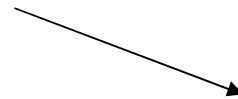
שני מקוואות שאין בהם ארבעים סאה ונפלו שלשה לוגין לתוך אחד מהן ואין ידוע לאיזה מהם נפלו, ואחר כך ירדו גשמים ונתמלאו, לא יטבול בשום אחד מהם לכתחלה.

שו"ע סט:

מקוה שהניחו ריקן ובא ומצאו מלא – **כשר**, מפני שזה ספק מים שאובין למקוה.

שו"ע עד:

כל המקוואות הנמצאים, **פסולין**, שחזקתם שאובין.

ש"ד:

(1) לא דמי לסעיף ס"ט דהתם היינו טעמא משום שחזקת מקוואות כשרות, דהעושה מקוה - כדי לטבול בו עושהו, וא"כ עשאו בכשרות, וכיון דלכתחלה היה מקוה כשר א"כ גם עתה שנעשה לשם מקוה נעשה וכיון שכן מסתמא בכשרות נעשה, אבל הכא לא ידעין כלל אם נעשה לשם מקוה או לא.

(2) ונראה דהא דפסול הכא היינו בשנראה שנעשו ע"י אדם והלכך פסול משום ספק אבל אם נראה שנעשה בידי שמים כגון בגומות וחפירות שבשדה וכיוצא בהן שנתמלאו ע"י גשמים ולא ע"י אדם כשרים.

כדאי לראות גם:

שו"ע ח, ש"ך תחילת ס"ק כז [ודעת הרשב"א בב"י].

שו"ע יא-יב, ש"ך וט"ז.

שו"ע לח.

שו"ע מא-מג, ש"ך ס"ק צג (עד אמצעיתו), ש"ך ס"ק צד, ט"ז ס"ק נב, נד.

אוצר זריעה ואוצר השקה

מהו אוצר זריעה?

ממלאים בחורף את האוצר זריעה בארבעים סאה מי גשמים. אח"כ פותחים לתוך האוצר זריעה ברז רגיל (ממנו יוצאים מים שאובים). בעקבות כך, המים השאובים (המים מהברז) מתערבים עם מי הגשמים שבאוצר זריעה, והריהם כאילו "נזרעו" בתוכם, ונחשבים למים כשרים כמותם. כלומר: המים השאובים (מהברז) נכשרים דרך זריעה, כאילו נזרעו בתוך מי הגשמים.

באוצר זריעה יש נקב בקיר המשותף בינו למקווה, ודרך נקב זה עוברים מים מהאוצר זריעה למקוה (הריק). כלומר, קודם מתערבבים המים באוצר זריעה ורק אח"כ מועברים למקוה.

בדרך זו אפשר להחליף את מי המקוה אלפי פעמים (מרוקנים את המקוה, ממלאים מים מהברז לאוצר זריעה, ומהאוצר זריעה המים עוברים דרך הנקב למקוה), על אף שסביר שמי הגשמים המקוריים שירדו לתוך האוצר זריעה כבר אזלו לגמרי.

מהו אוצר השקה?

ממלאים בחורף את האוצר השקה בארבעים סאה מי גשמים, ומים אלו (או רובם) נשארים באוצר השקה למשך זמן רב. ואילו את המקוה עצמו ממלאים במים מהברז (מים שאובים). לאחר מכן, יש לדאוג לכך שאוצר השקה והמקוה יבואו במגע ויתחברו יחד דרך חור כשפופרת הנוד הנקוב בקיר המשותף למקוה ולאוצר השקה. בעקבות מגע זה נעשים כל המים כגוש אחד ונכשרים כאילו היו כולם מי גשמים. לדעת הש"ך (ראה לעיל בסיכום בעמ' 42) טוב להחמיר כדעה הסוברת שיש להשאיר את החור פתוח כל הזמן, כי אם סוגרים את החור וההשקה נפסקת, אז לדעתו חוזרים המים שבמקוה להיות כדין מים שאובים, ופסולים.

המעלות שבאוצר זריעה:

1. המים תמיד נקיים (כי ניתן כל הזמן להחליף את המים שבמקוה ולמלאות מים חדשים מהאוצר).
2. לפעמים נוזל האוצר, ובמקוה המוכשר ע"י אוצר זריעה אף שהאוצר נוזל, אם המקוה אינו נוזל – המים שבמקוה כשרים לטבילה. משא"כ באוצר השקה, שנוזלת האוצר פוסלת גם את המקוה.

החסרונות שבאוצר זריעה:

1. הכשר מקווה על ידי אוצר זריעה הוא רק לפי דעת רוב הפוסקים החולקים על הראב"ד¹, אבל לדעת הראב"ד (הסובר שאין מים שאובים נכשרים אלא בזמן שנשארו רוב מי הגשמים בתוכם [21 סאה]) אין להכשיר את המקווה אלא באוצר השקה בלבד. וראה לעיל בסיכום בעמ' 22. [לדעת הראב"ד אוצר זריעה מועיל להכשיר את המקוה רק בפעמים הראשונות בלבד, עד שלא ישארו באוצר זריעה 21 סאה מי גשמים]

¹ הב"י הסביר דעת הרמב"ם שהחמיר בנתן סאה ונטל סאה, שהטעם הוא משום מראית עין. ולכן י"א שבאוצר זריעה שאין אדם שואב בידים אלא המים נכנסים מאליהם לתוך המקווה – כשר גם לרמב"ם.

2. קודם שממלא את המקוה מים חדשים (מאוצר הזריעה) צריך המקוה להיות במצב יבש, כי שלושה לוגים מים שאובים פוסלים את המקוה, ואם נצרף את הרטיבות שעל הקירות ורצפת המקוה, אפשר להגיע לשיעור זה, ומים אלו הם שאובים כי בשעה שמנקים את המקוה שופכים מים בכלי על קירות ורצפת המקוה בכדי לנקותו.
3. יש להזהר, שלא למלא מים חמים מן הדוד לתוך המקוה לפני שיתמלאו בו ארבעים סאה מים כשרים (מאוצר הזריעה), כי המים החמים שאובים הם ופוסלים את המקוה.
4. לפעמים נוזלים המים מתוך האוצר, דרך סדקים, עד שלא ישארו בתוכו מ' סאה מים כשרים, והבלנים לא ירגישו בכך כלל (כי הם לא פותחים את האוצר לראות מה בתוכו), וכאשר יפתחו את הברז הרגיל ממנו יוצאים מים שאובים לתוך האוצר- הרי שלא תתקיים זריעה.

המעלות שבאוצר השקה:

1. המים שבאוצר השקה מכונסים ועומדים תמיד, מבלי שיחסר להם השיעור הדרוש של מי גשמים – וא"כ כשר המקוה גם לדעת הראב"ד. [אמנם, החזו"א פקפק בכך, מפני שלדעתו, גם אוצר השקה אינו מחזיק מימיו המקוריים זמן רב, כי בזמן שהחור פתוח, מתערבים מימיו עם המים השאובים שבמקוה, ומי הגשמים חסרים והולכים תוך זמן קצר]
2. אין צורך לייבש את המקוה בעת החלפת המים, לפי שבין כה וכה מי המקוה שאובים הם, אלא שנכשרים ע"י ההשקה.
3. אין צורך להיזהר שלא יכנסו המים החמים לתוך המקוה לפני המים הכשרים, כי בין כך ובין כך הם מים שאובים, אלא שנכשרים דרך השקה.
4. אם אוצר ההשקה נוזל, אז הדבר מורגש מיד, כי הרי מימיו מחוברים עם מי המקוה בחור כשפופרת הנוד, ואז גם גובה המקוה הולך ויורד והדבר מורגש מיד.

החסרונות שבאוצר השקה:

1. המים שבאוצר השקה אינם נקיים כל כך, כי הם מכונסים במקום אחד במשך תקופה ארוכה ללא החלפה, וכן מתערבים בהם תדיר מי מקוה משומשים.
2. אוצר השקה בשעה שהוא נוזל, פוסל עמו גם את מי המקוה לטבילה, שהרי מי המקוה מחוברים הם למי האוצר, ובזמן שמי האוצר פסולים משום "זוחלים" אז נפסלים עמהם גם מי המקוה לטבילה. [ולגבי נזילה שהיא למעלה ממ' סאה ראה לעיל בסיכום בעמ' 37]
3. קורה לפעמים שמקצת חללו של החור נסתם ע"י חול, אבנים וכדומה ומתמעט משיעורו (שפופרת הנוד) מבלי שירגישו בדבר, ואז אין השקה כנדרש.

מקוה אחד ושני אוצרות:

מכיוון, שהן באוצר זריעה והן באוצר השקה, יש יתרונות וחסרונות, לכן נוהגים המהדרים להחמיר ולעשות שני אוצרות למקוה, אוצר זריעה ואוצר השקה, בכדי לצאת ידי כל הדעות והחששות.

[נושא זה סוכם ע"פ הספר מבנה מקוואות והכשרם מאת הרב דוד מינצברג, ומומלץ לעיין שם בכל הפרק הרביעי]

מראה מקומות

מקצת מראה מקומות של אחרונים שהוזכרו במהלך הסיכום, בכדי להקל על המעיין למצוא אותם:

שיעור טהרת מקוה ומעיין לאדם ולכלים (סעיף א)

ערוה"ש ס"ק ו; לבוש סימן רא

דין טבילה בנהרות (סעיף ב)

ש"ך ס"ק לא

דין הימים (סעיף ה)

טהרת מים עמ' יב-יג

דין גל שנתלש מהים והטבלה באויר (סעיף ה)

ש"ך ס"ק קכג

טבילה בכלים (סעיף ו)

ערוה"ש ס"ק יד; טהרת מים עמ' מד-מו

גדרי פסול מים שאובים בג' לוגין (סעיפים טו-יט)

ש"ך ס"ק מו, ט"ז ס"ק כ"ז; ט"ז ס"ק מז

דין נתן סאה ונטל סאה (סעיף כד)

טהרת מים עמ' ק-קב; מבנה מקוואות והכשרם עמ' 34-35

שלג, ברד, כפור, גליד, מלח, טיט (סעיף ל)

ערוה"ש ס"ק קמו

מקוה שאוב שהגליד (סעיף לא)

טהרת מים עמ' נד-נו

גדרי הכלי הפוסל בשאובים (סעיפים לד-מג)

טהרת מים עמ' פג

דין הויתנו על ידי טהרה (סעיפים מח-מט, יג-יד)

ב"י בבדק הבית סעיף לה ד"ה ומ"מ, דרישה ס"ק יב.

מקוה שנסדק אחד מכתליו (סעיפים נא-נב)

ב"ח – מובא בפתי"ש ס"ק ג

נ"ב – מובא בפתי"ש ס"ק לה

מקוואות סמוכים של כ' כ' סאה (כשרים ושאובים) (סיפים נה-נו)

ש"ך ס"ק ל

טבילה במקוה מים חמים (סעיף עה)

טהרת הבית סט"ו ה"א; ערוה"ש ס"ק רטו-ריז; שש"כ פרק יד הערה ד

רחצה לאחר הטבילה (סעיף עה)

ערוה"ש ס"ק ריח

ראשי תיבות ופוסקים

רשימה של פוסקים שהובאו במהלך הספר בראשי תיבות, וכן של פוסקים שייתכן שפחות מוכרים לחלק מהלומדים.

- דרכי תשובה** – ר' צבי הירש ב"ר שלמה שפירא ממונקאץ', ה' תר"י - ה' תרע"ד.
- חכם צבי** – הרב צבי הירש בן יעקב אשכנזי, נולד במורביה בשנת 1660 ונפטר בלבוב בשנת 1718.
- חת"ס / חתם סופר** – רבי משה סופר (שרייבר), נולד בפרנקפורט דמיין בשנת 1762 ונפטר בפרשבורג בשנת 1839.
- טהרת הבית** – הרב עובדיה יוסף, נולד בשנת 1920.
- טהרת מים** - ילקוט של דיני מקוואות לכלליהם ופרטיהם, מאת ניסן טעלושקין, הוצאת ספרים "קה"ת".
- לבוש** – ר' מרדכי יפה, פראג, לובלין, הורדנא, פוזנא, 1530-1612.
- לבושי שרד** – ר' דוד צבי שלמה ב"ר אביגדור אייבשיץ, ה' תקט"ו - ה' תקע"ו.
- ערוה"ש / ערוך השולחן** – ר' יחיאל מיכל ב"ר אהרן הלוי עפשטיין, רבה של קהילת נובהרדוק, 1829-1908.
- פמ"ג / פרי מגדים** – ר' יוסף ב"ר מאיר תאומים, ה' תפ"ז - ה' תקנ"ב.
- פנ"י / פני יהושע** – ר' יעקב יהושע (יושע) פלק ב"ר צבי הירש, נולד בשנת 1680 בקראקא ונפטר בשנת 1756 באופנבך שבגרמניה.
- רע"א / רעק"א / רבי עקיבא איגר** – רבה של העיר פוזן, 1761-1837.
- שמלה** – ר' שלמה ב"ר יוסף גנצפריד, ה' תקס"ד - ה' תרמ"ו.
- שש"כ / שמירת שבת כהלכתה** – הרב יהושע נויבירט, נולד בשנת 1927.

